

Juhend riigiametnike teavitamiseks riigi Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sätestatud kohustustest

(Dokumendi on vastu võtnud ministrite komitee 18. septembril 2013. aastal ministrite asemike 1178. kohtumisel.)

EESMÄRK

1. Juhendi eesmärk on anda Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi *konventsioon*) lepinguosaliste riikide ametnikele teavet ja praktilisi juhtnõure, et austada nende inimeste konventsioonis sätestatud õigusi, kellega nad tegelevad, täita riikide konventsioonijärgseid kohustusi ja sellega nii palju kui võimalik vältida konventsiooni rikkumisi.

KELLELE ON SEE JUHEND MÕELDUD

2. Juhend on esmajoones mõeldud õigussüsteemis töötavatele ametnikele ja neile, kes vastutavad seaduste jõustamise või isikuvabaduse äravõtmise eest. Peamiselt hõlmab see **politseinikke, vanglaametnikke, immigratsiooniametnikke ja töötajaid** kinnistes psühhiaatriaasutustes või muudes asutustes, mis kannavad hoolt haavatavate isikute eest.

3. Laiemalt on juhend mõeldud ka kõigile ametnikele, kes suhtlevad avalikkusega viisil, mis tõstatab võimalikke konventsioonikohaseid teemasid, näiteks **sotsiaaltöötajate, registripidajate ja litsentsiametite ametnikega seotud teemad**.

4. See ei ole mõeldud kohtunikele, advokaatidele või kõrgematele riigiteenistujatele, vaid neile, kes on „eesliinil“. Selle juhendi kasutamine ei eelda eelnevaid juriidilisi teadmisi.

KONVENTSIOON JA KUIDAS SEE TOIMIB

5. **Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon** (see on konventsiooni ametlik nimi) on rahvusvaheline **leping Euroopa Nõukogu** (mitte segi ajada Euroopa Liiduga) liikmesriikide (praegu 47) vahel. Euroopa Nõukogu loodi pärast teist maailmasõda rahvusvahelise organisatsioonina demokraatia, inimõiguste ja õigusriigi edendamiseks. Konventsioon võeti vastu 1950. aastal.

6. Riigid on kohustatud täitma konventsiooni kohustusi, kui nad saavad **ratifitseerimisega** selle **pooleks**. Kõik liikmesriigid on konventsiooni ratifitseerinud.

7. Konventsiooni juurde kuulub palju **valikulisi protokolle**, mis täiendavad selle sätteid, täiendades konventsiooniga tagatud olulisi õigusi. Liikmesriigid võivad valida, kas ta kiidab valikulised protokollid heaks, selleks tuleb ka need ratifitseerida, kuid kõik riigid ei ole kõiki valikulisi protokolle heaks kiitnud. Te peaksite kontrollima, millised valikulised protokollid on teie riik ratifitseerinud, seda saab teha Euroopa Nõukogu [lepingu kantselei veebilehelt](#).

8. Riikidel on õigus teha konventsiooni teatud kohustustest erand, see tähendab need delegeerida. Selle otsuse võtab vastu valitsus. Juhul kui teie ametkonnad ei teavita teid, et selline erand on jõus, peate te eeldama, et konventsioon ja vastavad valikulised protokollid rakenduvad täielikult.

9. Esmane kohustus tagada konventsiooni rakendamine riiklikul tasandil on selle lepinguosalistel riikidel (vaadake punkti 14). Nende riikide seadused ja strateegiad tuleb sõnastada ning kõik riigiametnikud peavad oma ülesandeid täitma viisil, mis kohaldab konventsiooni täielikult. Samuti peavad riigid ette nägema abinõudesüsteemi konventsiooni rikkumiste puhuks. Alles siis, kui väidetava rikkumise korral on rakendatud riiklikke abinõusid ja leitud, et need puuduvad või on ebapiisavad, võib kannatanu pöörduda **Euroopa Inimõiguste Kohtusse (edaspidi kohus)**.

10. Kohtu ülesanne on tagada, et lepinguosalistel riikidel peavad kinni kohustustest, mille nad on konventsiooni ja selle protokollide kohaselt võtnud. Kohtusse kuulub üks kohtunik igast liikmesriigist ja see asub Strasbourgis. Selle pädevusse kuulub kaebuste läbivaatamine ja lahendamine kõigilt isikutelt, kes väidavad, et üks või enam konventsiooni lepinguosaline riik on rikkunud nende konventsioonis sätestatud õigusi. Samuti vaatab kohus läbi riikidevahelised juhtumid, kuigi need on harvad ning ei ole juhendi seisukohalt aktuaalsed. Riigid **kohustuvad täitma kohtu lõplikku otsust iga juhtumi korral, mille pooled nad on**, tavaliselt tähendab see kõigi kohtu määratud hüvitiste maksmist, ohvri ennistamist rikkumiseelsele olukorda niivõrd, kuivõrd see on võimalik, ning sageli muudatuste tegemist riiklikesse õigusaktidesse ja praktikasse, et vältida sarnaseid rikkumisi tulevikus. Seega võivad igal konventsiooni rikkumisel ükskõik millise riigi esindaja poolt olla väga tõsised tagajärjed sellele riigile ning muidugi kannatanule.

11. Iga juhtumi üle otsustatakse vaid selle juhtumi faktide alusel, kuid protsessi käigus peab kohus sageli tõlgendama konventsiooni tähendust üldisemalt ja kehtestama põhimõtted selle rakendamiseks vastavalt Euroopa muutuvale konsensusele objektiivse õiguse ja poliitika küsimuses. Kohtu pretsedendiõiguse valguses on konventsioon lepinguosalistest pooltele siduv ja selle jõustavad riiklikud kohtud riikliku õigusaktiga. Seega viitab juhend sageli spetsiifilistele lahendatud juhtumitele, mis illustreerivad, kuidas konventsiooni sätteid on rakendatud, ja toimib juhendina, kuidas ametnikud peaksid nende sätete täitmiseks tegutsema.

JUHENDI KASUTAMINE

12. Juhend koosneb kolmest peamisest osast.

I osa annab ülevaate konventsiooni ja selle protokollidega antud õigustest ning riigi vastavatest kohustustest järjekorras, nagu need sätted esinevad. (NB! Nagu ülal märgitud, ei ole kõik riigid kõigi protokollide lepinguosalistel, III osas on avaldatud, missugused kohustused on riikidel juhendi avaldamise ajal.) Neid sätteid, mis esinevad kõige sagedamini nende ametnike töös, kelle jaoks see juhend on

koostatud, on käsitletud detailsemalt kui neid, mis esinevad harva. Juhendi eesmärk ei ole hõlmata kõiki võimalikke teemasid, nagu seda teeks juriidiline käsiraamat, vaid see keskendub valikuliselt kõige olulisematele ja sagedamini esinevatele teemadele.

II osas on esitatud küsimused ja kontrollnimekirjad, mis toovad esile punktid, mille üle järele mõelda ja mis aitavad ametnikel otsustada, kas konventsiooni järgi võib selline probleem tekkida, lisaks on esitatud nooldiagramm.

III osas on esitatud konventsioonis ja selle protokollides sätestatud õigused.

I OSA – KONVENTSIOONIS JA SELLE PROTOKOLLIDES SÄTESTATUD ÕIGUSED JA KOHUSTUSED

KONVENTSIOON

Kohustus austada inimõigusi (artikkel 1)

13. Liikmesriikide peamine kohustus on „**tagada igapähele, kes on nende jurisdiktsiooni all, konventsiooni I osas määratletud õigused ja vabadused**“, see hõlmab erinevate protokollide lepinguosaliste riikide jaoks kohustust tagada nendes protokollides defineeritud õigused ja vabadused.

14. **“Igapäheks”** on väga lai termin:

- õigused ei kehti ainult kodanike puhul, vaid samasugused õigused on ka asjassepuutuva riigi mittekodanikel;
- hõlmatud on nii juriidilised isikud (nt ettevõtted, valitsusvälised organisatsioonid ja juriidilise isikuna registreeritud ühendused) kui füüsilised isikud (nt üksikisikud ja inimeste rühmad).

15. **“Nende jurisdiktsiooni all”** tähendab tavaliselt sama nagu „riigi territooriumil“, kuid kohus on oma pretsedendiõigusega seda laiendanud erandlike juhtumite hõlmamiseks, kus riigi esindajad (nt diplomaadid või sõjaväelased) asuvad välisterritooriumil teiste riikide üle kontrolli ja võimu teostamas või kus riik kontrollib sõjalise aktsiooniga faktiliselt piirkonda väljaspool riigi territooriumi.

PÕHIÕIGUSED JA -VABADUSED

16. Mõnede tehniliste terminite tähendused

Alljärgnevatel juhendis kasutatavatel terminitel on konventsiooni kontekstis kindel tähendus:

- **piiramatud õigused** on õigused, mida ei saa tasakaalustada

teiste üksikisikute vajaduste või mingi üldise avaliku huviga. Need võivad alluda spetsiifilistele eranditele, nt õigus isikuvabaduse puutumatusse (artikkel 5), või mitte ühelegi, kui neid nimetatakse absoluutseteks õigusteks, nt vabadus mitte piinatud saada (artikkel 3);

- **piiratud õigused** on õigused, millesse võib sekkuda, et kaitsta teise isiku või laiema avalikkuse huve, nt õigus era- ja perekonnaelule (artikkel 8);

- **negatiivsed kohustused** kohustavad riigivõime hoiduma tegutsemast viisil, mis põhjendamatult sekkub konventsioonis sätestatud õigustesse. Enamik konventsiooni õigusi on sõnastatud sellisel moel;

- **positiivsed kohustused** kohustavad riigivõime astuma samme, et tagada konventsioonis sätestatud õigused. Enamikul juhtudel ei ole need tekstis otsesõnu esitatud, kuid kohus on nende olemasolu eeldanud.

Õigus elule (artikkel 2)

17. Artikli 2 **punkt 1** ütleb, et “**Igaühe õigust elule kaitstakse seadusega. Kellelki ei või tahtlikult võtta elu ...**” Sellele järgneb erand surmanuhtluse kohta, mis ei puuduta riike, kes on lepinguosalised protokollis nr 6 (mis on selle kaotanud, välja arvatud, kui riigi seadus näeb seda ette sõja ajal) või protokollis nr 13 (kes on selle täielikult kaotanud). **Punktis 2** sätestatakse kolm piiratud erandit tahtlikult elu võtmise keelamise kohta.

18. Kohus on leidnud, et riikide ja nende esindajate positiivne kohustus kaitsta elu nõuab **ennetavaid abinõusid** paljudes olukordades, näiteks:

- et **kaitsta kedagi teiste vägivalda eest**, kuid ainult siis, kui võimud teavad või oleksid pidanud teadma reaalsest ja vahetust ohust ja neil ei õnnestunud selle vältimiseks teha kõike, mida põhjendatult võiks eeldada. Näiteks rikuti seda kohustust, kui eeluurimisvangistuses tappis vangi tema kongikaaslane, kes on varem olnud vägivaldne ja põdenud vaimuhaigust (Edwards vs Suurbritannia). See võib päevakorra kerkida ka juhul, kui tegemist on korduva koduvägivallaga;

- **et efektiivselt** kaitsta teie kontrolli all oleva isiku elu;
- **et kaitsta kedagi enesevigastamise eest**, näiteks juhul, kui kinnipeetute kohta teatakse, et nende puhul on enesetapuohut;

- et **kaitsta ohtlike tööstuslike asukohtade läheduses elavaid inimesi**, näiteks surmav plahvatus, mis toimus prügmäel, mille kohta teati, et selle kasutamine on ohtlik

(Onervildiz vs Türgi), või kaitsta ennustatavate looduskatastroofide eest.

19. Seega ei tähenda kohustus kaitsta elu mitte ainult seaduste kehtestamist, nt ebaseadusliku tapmise kriminaliseerimist. See laieneb ka tunnistajate ja informaatorite kaitsmisele ning neile, kes põgenevad vanglatest, kinnipidamiskeskustest, hooldekodudest ja psühhiaatriaasutustest, mis kaitsevad oma hoolealuseid teiste või enda surmava vigastamise eest.

20. **Surmava jõu kasutamine riigi esindajate poolt** – punktis 2 sätestatakse piiratud olukorrad, kus surmava jõu kasutamine ei ole kohustuse „mitte võtta tahtlikult elu“ rikkumine. Need on:

- a) inimese kaitsmine õigusvastase vägivalla eest;
- b) seaduslik vahistamine või seaduslikult kinni peetud isiku põgenemise vältimiseks;
- c) seaduslikud toimingud rahutuste või mässu mahasurumiseks.

21. **Need on ammendavad erandid, mitte näited.** Riik peab rakendama mitmeid meetmeid, enne kui võtab tarvitusele surmava jõu: see peab olema **absoluutselt hädavajalik** ühe või enama lubatud eesmärgi saavutamiseks ja olema **rangelt selle eesmärgiga vastavuses**. Ei piisa üksikisiku õiguse tasakaalustamisest avaliku huviga. Seega näiteks ületasid politseiametnikud kaugelt oma õigustatud enesekaitse piiri, kui tulistasid viiskümmend lasku kahtlustatava terroristi maja tornijooksuga vallutamise ajal (Gul vs Türgi, 2000).

22. **Protseduuriline kohustus uurida surmasid:** kohus on oma pretsedendiõigusega selle kohustuse juurutanud. Võimud peavad uurimise algatama automaatselt. Uurimine tuleb läbi viia kohe, tõhusalt ja avalikult ning sõltumata organist, kes surmavat jõudu kasutas. Uurimine on nõutav ka siis, kui isikute surma põhjustas teise eraisiku tegu. Vastutuse sellise uurimise eest võtab tavaliselt kõrgem tasand, kuid töötasandil hõivatud ametnikud peavad selliseks võimaluseks valmistuma. Näiteks peavad nad säilitama saadud teavet, mis osutab elu ohustamisele, ja enesetapuohu jälgimise detaile vangistuses jne. Samuti peavad nad täielikult ja ausalt tegema koostööd igasuguse uurimise huvides, mis vastasel juhul ei pruugi vastata standarditele, mille täitmist konventsioon nõuab.

23. Õigus elule võib tekkida ka **väljasaatmise ja väljaandmise** juhtumitel, kui isik saadetakse riiki, kus on reaalne oht, et teda karistatakse surmanuhtlusega. Otsuse isik välja saata või välja anda teeb tavaliselt kohus või minister, kuid **immigratsiooniametnikud** ja teised asjaga seotud isikud peavad sellest võimalusest teadlikud olema ja küsima nõu, enne kui saadavad immigrandi teise riiki, kus nad võivad sellisesse ohtu sattuda.

Piinamise ning ebainimliku ja alandava kohtlemise keelamine (artikkel 3)

24. **Artikkel 3** sätestab lihtsalt, et **“kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada”**.

25. See on **absoluutne** õigus. Tavatu on, et konventsiooni sätete hulgas **puuduvad lubatud erandid** või piirangud ning ka kohus ei ole ühtegi erandit kehtestanud. See tähendab, et ei avalik huvi, teiste õigused ega kannatanu teod, olgu need nii ohtlikud või kriminaalsed kui tahes, ei saa õigustada artiklis keelatud tegevust.

26. Artiklile 3 on viidatud paljudes olukordades, kuid kõige tavalisem kontekst, kus see esile kerkib, on **selliste isikute kohtlemine, kellelt on võetud nende vabadus**. Seetõttu peavad politseinikud ja teised kinnipeetute eest vastutavad isikud (**vanglaametnikud, immigratsiooniametnikud ja isikud, kes töötavad kinnipidamiskeskustes ja kinnistes psühhiaatriaasutustes**) olema eriti ettevaatlikud, et vältida selle artikli rikkumisi. Tark on hinnata väärkohtlemise riske juba varem, eriti haavatavate puhul (pedofiilias kahtlustatavad, vähemusrühmad jne).

27. **„Piinamist“** defineeritakse kui **„tahtlikku ebainimlikku kohtlemist, mis põhjustab väga tõsiseid ja julmi kannatusi“**. Kannatuste määr on peamine erinevus piinamise ja ebainimliku kohtlemise vahel, kuid see peab olema ka tahtlik, nt teabe väljapressimiseks või hirmutamiseks. NB! Asjaolu, et teave võib säästa süütute inimeste elusid, ei õigusta piinamist. Näited tegude kohta, mille puhul kohus on leidnud, et need küündivad piinamiseni, hõlmavad **vägistamist, ähvardusi kahjustada perekonda, silmasidemetes hoidmist ja hukkamise teesklemist**. Kannatused võivad olla nii vaimsed kui füüsilised. Piinamise lävi on muutuv, sest see, mida ei peetud piinamiseks 30 aastat tagasi, võib seda olla praegu, mil standardid on tõusnud (Selmouni vs Prantsusmaa, puudutas füüsilisi hoope saanud allutatud kahtlusalust). Sama kehtib ebainimliku kohtlemise kohta.

28. **„Ebainimlik kohtlemine“** peab **jõudma tõsiduse miinimumtasemeni ja „põhjustama kas tegelikku kehalist kahju või intensiivseid vaimseid kannatusi“**. See ei pea olema tahtlik ega põhjustatud sihilikult. Tüüpiliste vigastusjuhtumite puhul vangistuses, kus isik on enne vahistamist või vangistamist hea tervise juures ja teda on pärast seda tõestatud vigastatud, on tõestamiskohustus võimudel, näitamaks, et jõudu ei kasutatud, see ei olnud ülemäärane või see oli õigustatud ohvri enda käitumisega. Ülemäärane piiramine vahistamisel või psühhiaatrilise patsiendi puhul võib samuti olla ebainimlik kohtlemine.

29. **„Alandav kohtlemine“** hõlmab **alandamist ja alavääristamist** vastandina füüsilistele ja vaimsetele kannatustele. Nagu ebainimliku kohtlemise puhul, ei pea see olema tahtlik. Kõige sagedamini on alandavad **kinnipidamistingimused**, nt räpased ja ülerahvastatud tingimused pika perioodi vältel (Kalashnikov vs Venemaa). Samad tingimused võivad olla ka ebainimlikud, kui need on piisavalt tõsised. **Alasti läbiotsimised** võivad isegi juhul, kui need on õigustatud turvakaalutlustel, olla alandavad, kui neid viiakse läbi isiku väärrikust austamata, nt avalikult või vastassoo ees. **Üksikvangistus** ei ole ilmtingimata ebainimlik või alandav, kuid võib seda olla, eriti pika aja jooksul. **Arstiabi** puudumine või selle

andmisest keeldumine võib olla alandav, kui see põhjustab ärevust, stressi või kannatust, eriti vaimuhaigetele. Vastupidine olukord – **sunniviisiline arstlik sekkumine**, nt vägisi söötmine, kuigi see pole põhimõtteliselt ebainimlik või alandav, võib selliseks muutuda, kui puudub meditsiiniline vajadus või seda tehakse ilma ettevaatusabinõudeta või lugupidamatult. Näiteks kõrvutage kaht vastandlikku juhtumit, kus sekkuti meditsiiniliselt, et saada kahtlusalustelt smugeldajatelt kätte allaneelatud narkootikumid. Jalloh vs Saksamaa juhtumi puhul anti isikule jõuga oksendusvahendit, et tõendid kätte saada, hoolimata isiku ägedast vastupanust. Viis, kuidas seda tehti, oli alandav ja tervisele ohtlik. Leiti, et artiklit 3 on rikutud. Bogumil vs Portugal juhtumis tehti operatsioon kokaiinipaki eemaldamiseks smugeldaja maost, samuti nõustati teda meditsiiniliselt ja operatsioon tehti politsei järelevalvel ning seda tehti pigem isiku elu päästmiseks kui tõendite saamiseks. Rikkumist ei olnud. **On oluline rõhutada, et sellistes olukordades on oluline, et ametnikud ja arstid teeksid tihedat koostööd.** Käeraudade kasutamine ei ole alandav, kui see on põhjendatult vajalik nt põgenemise või teiste vigastamise vältimiseks, kuid võib seda olla, kui käeraudades isik on haiglaravil või teda viiakse avalikkuse ette või kohtuprotsessile.

30. **Diskrimineerimine**, nt etnilistel alustel, kui see lisandub tõendile väärkohtlemise kohta, võib tõenäoliselt viia otsuseni, et artiklit 3 on rikutud, näiteks juhul, kui kohus ja täievolganid kohtlesid mustlastest kahtlusaluseid vaenulikult ja alandav viisil (Moldovan vs Rumeenia nr 2).

31. **Väljasaatmine ja väljaandmine**: isiku väljasaatmine või väljaandmine teisele riigile, kus neid ootab reaalne oht saada koheldud vastupidi artiklile 3, võib olla rikkumine väljasaatva riigi poolt. Nagu artikli 2 puhul, võetakse enamikul juhtudel väljasaatmisotsus vastu kõrgel kohtulikul või valitsuse tasandil. Väljasaadetu tagasisaatmise tingimuste eest vastutavad aga sageli politsei- või immigratsiooniametnikud. Alati tuleb tagada inimlikud tingimused ja isikut, kes ei ole tervise tõttu võimeline reisima, ei tohiks sundida seda tegema.

32. **Positiivsed kohustused artikli 3 järgi**: kohustus ennetada artiklile 3 vastupidist kohtlemist on peamiselt valitsuse ülesanne, mida peab seaduste ja regulatsioonide koostamisel arvestama. See võib aga tekkida ka töötasandil, nt kui sotsiaaltöötajad ei suuda kasutada mõistlikke abinõusid laste kaitsmiseks tõsise ja pikaajalise vanemliku hoolimatuse eest, millest nad olid või pidanuks olema teadlikud (Z vs Suurbritannia). Kui asjaga on seotud sellised haavatavad rühmad nagu lapsed, vaimuhaiged isikud või kinnipeetud, suureneb riigi kohus väärkohtlemist ennetada.

33. **Protseduuriline kohustus uurida**: nagu elule õiguse puhul (artikkel 2), on artikli 3 vaieldava rikkumise puhul kohustus viia läbi sõltumatu, tõhus ja kiire uurimine. Näiteks tuleb arstlikult uurida vigastusi niipea kui võimalik, et teha kindlaks, kuidas need on tekkinud. Politseinikud ja teised ametnikud peavad pidama korralikku ja täpset ülevaadet oma tegevuste kohta ja kui neid süüdistatakse väärkohtlemises, tegema täielikku koostööd igasugusel uurimisel.

Orjuse, sunniviisilise ja kohustusliku töötamise keelamine (artikkel 4)

34. **“Orjus”** tähendab **“isiku staatust või olukorda, kelle suhtes tarvitatakse mingit või kõiki omandiõigusega seotud volitusi”**. Juhul, kus noorelt tütarlapselt, kes oli toodud tema kodumaalt, nõuti pika aja jooksul tasuta töötamist ühe perekonna heaks ja elamist nende majas ilma võimaluseta oma olukorda muuta, leidis kohus, et ta ei olnud ori (kuna perekond ei omanud teda), vaid et ta oli **sunnitööl** (Siliadin vs Prantsusmaa), kuna tema elukoht ja töö sunniti talle peale tema tahte vastaselt.

35. **“Sunniviisiline või kohustuslik töö”** on see, kui isikult nõutakse töötamist või teenuse osutamist karistuse ähvardusel. Artikli 4 punkt 3 loetleb kolm olukorda, mida ei peeta sunniviisiliseks või kohustuslikuks tööks:

a) seaduslikus vangistuses olevate vangide tehtav töö;

b) sõjaväeteenistus (või selle tunnustatud vaste);

c) töö, mis on osa tavalistest kodanikukohustest (nt vandekohtu ülesanded).

36. Sellest võib tuleneda ka **positiivne kohustus uurida**, eriti inimkaubanduse ja koduse sunnitöö puhul. Uurimine peab rahuldama samu avatuse, tõhususe ja sõltumatuse nõudeid, mida on kirjeldatud ülal, artiklite 2 ja 3 juures (vt punkti 23 ülal).

Õigus isikuvabadusele ja -puutumatusse (artikkel 5)

37. Õigus mitte võtta isikult vabadust seadusliku aluseta on üks konventsiooni nurgakivisid. Nii kinnitab artikkel 5 selgelt alguses **vabaduse eeldamist** nii positiivselt kui negatiivselt: “Igaühel on õigus isikuvabadusele ja -puutumatusse. Kellelki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel ...”

38. **Vabaduse kaotusel** on kaks osa: sulgemine kindlasse kohta oluliseks ajaperioodiks ning kinnipeetava nõusoleku puudumine. See ei nõua füüsilist luku taha panemist. Samas ei peeta mõnesid juhtumeid suure hulga inimeste kontrollimiseks turvakaalutlustel vabaduse võtmiseks, näiteks rahvahulga kontrollimisel spordiüritustel või maanteedel pärast õnnetust. Kohus on ka teatud faktide põhjal leidnud, et artikkel 5 ei rakendu, kui demonstrandid, sealhulgas vägivaldsed isikud, suletakse avalikkuse turvalisuse kaalutlusel mõneks tunniks politseisalga piiratud linnaalale (Austin ja teised vs Suurbritannia).

39. Kohus on rõhutanud, et **kaitsmine omavoli eest** on artikli 5 tuumaks, mis annab õiguse turvalisusele ja vabadusele ning nõuab, et kõigil juhtudel järgitaks seaduses ette nähtud protseduure. Ühe juhtumi puhul, kui välisriigi kodanikku, keda otsiti taga mõrva eest riigis A, ei saadud juriidilistel põhjustel sinna välja anda, vahistas politsei ta ja viis ta vägisi autoga riigi B piirile, kust oli võimalik ta välja anda. Kohus leidis, et vahistamine, mille eesmärk oli väljasaatmiseseaduse nõuetest mööda hiilimine, oli omavoliline ja vastuolus artikliga 5 (Bozano vs Prantsusmaa).

40. Vastupidiselt artiklile 3 **ei ole õigus vabadusele absoluutne** (vt punkti 17 ülal). Ilmselt on olemas seaduslikud põhjused, miks ühiskonnal võib olla vaja võtta inimestelt nende vabadus (üldistes huvides), eriti kui nende teod kujutavad endast ohtu neile endile või teistele. Seega allub see õigus **kuuele spetsiifilisele erandile**, mis on sätestatud punkti 41 allpunktides a–f, mis on **ammendavad**. Seaduse jõustamise eest vastutavatel ametnikel ja eriti neil, kellel on volitus vahistada ja vangistada, on eriti oluline roll punktides a–f kehtestatud nõuete ranges järgimises ning oma tegude ja otsuste koheses allutamises kohtulikule kontrollile.

41. **Kuus erandit, kus vabaduse võtmine on lubatud**, on alljärgnevad:

- a) isikut võib kinni pidada pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel;
- b) isikut võib kinni pidada kohtu seadusliku korralduse täitmata jätmise eest või seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks;
- c) isiku võib vahistada ja teda kinni pidada, et viia isik pädeva õigusasutuse ette põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises või et põhjendatud vajaduse korral takistada õigusrikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda;
- d) alaealist (st alla 18-aastast) võib kinni pidada hariduslikuks järelevalveks või eelolevaks mittekriminaalseks kohtumenetluseks (nt alaealise andmiseks hooldusesse; kriminaalmenetlusi hõlmab alapunkt c);
- e) kinni võib pidada nakkushaigustega isikuid, vaimse häirega isikuid, alkohoolikuid, narkomaane ja hulkureid;
- f) isiku võib vahistada või teda kinni pidada, et vältida isiku sissesõitu riiki ilma loata või et võtta meetmeid isiku väljasaatmiseks või -andmiseks.

42. Kõigis kuues olukorras on erinõudeks, et kinnipidamine oleks **seaduslik**. See tähendab, et see ei pea mitte ainult vastama riigisisestele õigusaktidele ja tegevuskorrale, mis on mõlemad kättesaadavad ja prognoositavad, vaid selliste õigusaktide täitmine peab olema ka kooskõlas konventsiooniga, st olema lubatud alapunktides a–f.

43. Kinnipidamine **seadusliku kohustuse täitmise tagamiseks** (alapunkt b) hõlmab selliseid asju nagu teesulule allutamine, juhuslik puhumistest või isikusamasuse kontrollimine ning teised politsei tavalised toimingud. Igasugune kinnipidamine peab olema viimane valik pärast seda, kui isikule on antud võimalus vabatahtlikult oma kohust täita. See peab olema ka eesmärgiga kooskõlas ja tagama toimingu täitmise, mitte olema karistamine.

44. **Vahistamine ja kinnipidamine õigusrikkumise sooritamise kahtluse tõttu** (alapunkt c) on kõige levinum erandlik olukord, kus probleemid kõige sagedamini esile kerkivad. Vahistamine peab toimuma **põhjendatud kahtluse** korral pigem eesmärgiga esitada süüdistus kui hankida teavet, mis võib viia süüdistuseni. Samas nõustub kohus, et teatud aeg ülekuulamiseks on lubatud, mõne juhtumi korral võib see olla pikem, nt kui isikut kahtlustatakse terroriaktis, kuna raske on hankida

kindlaid tõendeid, millele süüdistus toetuks.

45. Kohus ei ole määratlenud „**vaimset häiret**“ (alapunkt e), kuna meditsiinilised seisukohad ja praktika arenevad pidevalt. Ainus ohutu juhised ametnikele on seetõttu pidada inimene kinni (ja hoida teda vahi all) autoriteetse, objektiivse ja värske meditsiinilise nõuande alusel. Koht ja tingimused, kus selliseid isikuid hoitakse, peavad samuti nende seisundile vastama. Vaimse häirega isiku paigutamist sotsiaalhooldekodusse võidakse samuti pidada vabaduse võtmiseks.

46. **Vaimsete häiretega isikute, alkohoolikute, hulkurite ja narkomaanidega** (alapunkt e) tegelemisel nõuab kohus, et isiku käitumine ja sellele reageerimine oleksid kooskõlas. Juhtumi puhul, kus keegi joobes isik oli sattunud sõnavahetusse postkontoris, politsei ta kainenestumajja viis ja teda seal üle kuue tunni kinni hoidis, puudusid tõendid, et esines oht teistele isikutele või isikule endale, samuti ei olnud tal alkohooliku minevikku. Politseil oli teisi võimalusi (nt viia ta koju kainenema). Kohus ütles, et „isiku kinnipidamine on nii tõsine asi, et on õigustatud ainult juhul, kui teisi, vähemtõsiseid meetmeid on kaalutud ja leitud, et need on isiku või avalikkuse kaitsmiseks ebapiisavad“ (Witold Litwa vs Poola).

47. Kinnipidamine oodatavaks **väljasaatmiseks või väljaandmiseks** (alapunkt f) võib toimuda kinnipidamiskeskuses, mis on spetsiaalselt kohandatud selliste juhtumite kiireks töötlemiseks, kuid isikut tohib seal kinni pidada ainult lühiajaliselt (Saadi vs Suurbritannia puhul otsustati, et see on seitse päeva). Isikut võib kinni pidada väljaspool mingit tunnustatud kinnipidamiskohta: rikkumine leiti, kui varjupaigataotlejaid peeti lennujaama transiitsoonis kinni 20 päeva, pärast mida nad saadeti riigist välja. Teoreetiliselt olid nad vabad lahkuma, kuid tegelikkuses ei olnud neil kusagile minna ning nad ei saanud juriidilist ega sotsiaalabi. Artikli 5 garantiisid ei rakendatud (Amuur vs Prantsusmaa).

48. Artikli 5 **punkt 2** nõuab, et **igale vahistatule teatataks talle arusaadavas keeles viivitamata tema vahistamise põhjused ja kõik tema vastu esitatud süüdistused**. Isiku kaitsmiseks on elementaarne öelda talle, miks ta vahistati, lihtsas ja mitteametlikus keeles, et ta saaks eitada süütegu või vaidlustada oma kinnipidamist, kui see kohtus vajalik on (vt artikli 5 punkti 4 selgitusi). Nõutav arusaadav keel võib olla võõrkeel või näiteks viipekeel, kui vahistatud isik on kurt. See, mis rahuldab nõuet „**viivitamata**“, oleneb juhtumi tingimustest, kuid kohus on osutanud, et see eeldab teabe edastamist kinnipeetule „mõne tunni jooksul tema vahistamisest“. Samamoodi võib varieeruda nõutavate **üksikasjade määr**: mõne kahtlustatava terrorismi juhtumi puhul on kohus aktsepteerinud, et põhjendused võivad olla lühikesed ja vähem spetsiifilised kui tavajuhtumite puhul, et mitte avaldada liiga palju seda teavet, mis võimudele teada on. Harvadel juhtudel võidakse teavet edastada vahistatud isiku esindajale (nt kui isiku vaimne seisund takistab teabest arusaamist).

49. **Punkt 3** nõuab, et õigusrikkumises kahtlustatuna kinni peetud isik **toimetataks viivitamata kohtuniku või muu seadusjärgse õigusemõistmise pädevusega ametiisiku ette ning et tal on õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni**. See võib toimuda automaatselt, kinnipeetu

ei pea seda taotlema (erinevalt punktist 4). Isik, kelle ette kinnipeetu viiakse, võib olla kohtunik, prokurör või muu kohtuametnik, eeldusel, et see isik on võimudest ja pooltest sõltumatu ja erapooletu. Mõte on selles, et sellel isikul on pädevus asja sisu läbi vaadata, teha kindlaks, kas vahistamise ja kinnipidamise põhjused on piisavad, ja anda korraldus isiku vabastamiseks, kui need seda ei ole. Jällegi oleneb „viivitamata“ konkreetsetest asjaoludest, kuid tavaliselt peaks see olema järgmisel päeval. Kohus on käsitanud maksimaalsena nelja päeva, kuigi ka lühem aeg võib konventsiooniga vastuolus olla. Otsus **kautsjoni** kohta tuleb vastu võtta sel ajal või kohe pärast seda. Kohus nõuab, et isiku kinnipidamine kuni asja arutamiseni peab olema põhjendatud kui hädavajalik (nt kui on tõsine oht, et kinnipeetu võib põgeneda), põhinedes iga juhtumi tingimuste nõuetekohasel uurimisel ja üldisel eeldusel vabaduse kasuks. Asja arutamine mõistliku aja jooksul hõlmab nii süüdistajaid kui kohtuid ning politseid. Nad kõik peavad selleks koostööd tegema.

50. **Punkt 4** on konventsiooni „*habeas corpus*“ säte, mis annab vahistatud või kinnipeetavale isikule õiguse „**taotleda menetlust, milles kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise õiguspärasuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine on õigusvastane**“. Seda õigust ei saa kasutada vangistuse vaidlustamiseks osana süüdimõistvast kohtuotsusest (artikkel 5 lg 1 a). Menetlus peab olema võistlev ja kahel poolel peavad olema võrdsed vahendid, see tähendab, et kinnipeetud isikutel ja nende esindajatel peab olema ligipääs alusdokumentidele, mille põhjal kinnipidamist nõutakse. „Kiires korras“ tähendab, et ei tohi olla põhjendamatu viivitust menetluse viimisel kohtu ette (nt viivitamine kohtumenetluses kasutatavate dokumentide tõlkimisega). Kui kinnipidamise korralduse on andnud kohus, siis tavaliselt seda õigust järgitakse. See õigus toob tavaliselt kaasa õiguse algselt reguleeritud kinnipidamise õiguspärasuse ülevaatamine.

51. **Punkt 5** tagab **õiguse nõuda hüvitist igapähele, kes on vahistatud või kinni peetud vastuolus artikliga 5**. Selle õiguse tagamine ei ole nende ametnike ülesanne, kelle töö hõlmab volituste andmist vahistamiseks või kinnipidamiseks, kuid tuleb neile ametnikele siiski meelde artiklis 5 sätestatud õiguste olulisust. Selle eiramine võib riigile palju maksma minna.

Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele (artikkel 6)

52. Artikli 6 põhisäte punkti 1 esimeses lauses on, et „**igapähele on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis**“.

53. Õiglase kohtulik arutamine on põhjapanevalt oluline garantii igas demokraatlikus ühiskonnas, seega on see artikkel üks tähtsamaid ja enim viidatud konventsiooni sätteid. Õiglase kohtuliku arutamise asjus on rohkem kohtuasju kui ühegi teise teema kohta. Kohustus tagada õiglase kohtumenetlus on pigem kohtunikel, riiklikel süüdistajatel ja seaduseandjatel kui otseselt üldsusega tegelevatel ametnikel, kellele see juhend on kavandatud. Kuid sellised kohustused

on kriminaalasjades **politseil** (kes võib mõnes süsteemis tegutseda süüdistajana) ja **vanglaametnikel** ning teistel ametnikel – **kohtuametnikel, sotsiaaltöötajatel, litsentseerivatel ametnikel ja registripidajatel** – võivad olla kohustused tsiviilasjades.

54. Kuna konventsioon peab rakenduma paljudes riikides, kelle õigussüsteem oluliselt erineb, on kohus andnud paljudele artiklis kasutatavatele terminitele oma „autonoomse“ konventsioonis kasutatava tähenduse. See kehtib näiteks terminite „kriminaalne“, „süüdistus“ ja „tsiviilõigus“ puhul. Need terminid ei tähenda alati sama nagu riiklikes õigussüsteemides.

Tsiviilmenetlus

55. Põhimõtteliselt rakendub artikkel 6 kõigile tsiviilvaidlustele, mõne varasema erandiga. Praktikas on kõige lihtsam teha nimekiri mõnedest kohtuasjadest, mille puhul kohus on öelnud, et neile rakendub artikkel 6, ja teistest, millele see ei rakendu, kuid (NB!) alljärgnevad nimekirjad ei ole ammendavad ja praktika areneb pidevalt.

Vaidlused, mille puhul on artiklit 6 rakendatud:

- kinnisvaravaidlused, nt planeerimisvaidlused;
- litsentseerimisotsused, nt õigus elukutset praktiseerida või alkoholi müüa;
- perekonnaasjad, nt adopteerimine, kasulapse kasvatamine, piiriülene lapse tagastamine ja lapse hooldusele andmine;
- hagid hüvitise saamiseks riigiasutuste, sealhulgas haiglate vastu;
- sotsiaaltoetuste hagid niivõrd, kuivõrd neile on õigus, st et toetus ei ole lihtsalt suvaline;
- distsiplinaarmenetlused kohtunike vastu ja riigiametnike töövaidlused.

Vaidlused, mille puhul artiklit 6 ei rakendata:

- immigratsiooni- ja kodakondsusvaidlused;
- maksuvaidlused maksumaksja ja maksuameti vahel;
- valimisõigused, nt õigus saada valitavale ametikohale.

56. Kõigi tsiviilmenetluste puhul, millele see rakendub, nõuab artikli 6 lõige 1 sõnaselgelt:

- **avalikku istungit**, v.a mõned erandid, näiteks laste kaitsmiseks perekonnaasjades;
- sõltumatut ja erapooletut kohust, st sellist, mis on sõltumatu võimudest ja pooltest ning eelarvamusteta;
- kohtumenetlust **mõistliku aja jooksul**;

- **avalikku kohtuotsust**, st avalikult kättesaadavat, mitte ilmtingimata avalikul kohtuistungil välja kuulutatavat.

57. Kohus on **artikli 6 punktist 1** tuletanud ka alljärgnevad õigused:

- **ligipääs kohtule** (nii füüsiline kui protseduuriline);
- **seadusjärgne esindatus** tsiviilasjades (lõige 3 punkt c annab selle õiguse juba kriminaalasjade puhul, vt alt);
- **õigus osaleda kohtuasjas tõhusalt**, nt võistleva menetluse kaudu, kus ühele poolele teada olevad tõendid avaldatakse teisele poolele, ja võrdsete vahenditega, st kohase võimalusega mõlemale poolele esitada oma põhjendused;
- **kohtu kohustus mõlema poole põhjendusi täielikult ja võrdväärselt arvesse võtta**;
- **õigus põhjendatud kohtuotsusele/otsusele**;
- **riigi kohustus teha tsiviilasjas otsus õigeaegselt ja efektiivselt**;
- **õiguskindlus**, kaasa arvatud kohtuotsuste lõplikkus.

58. Peamine mõju riigiametnikele on selles, **et nad peavad pöörama nende isikute tähelepanu, kes tegelevad artikliga 6 kaetud tsiviilvaidlustega, sellele, et nad peavad tagama õiglase kohtumenetluse õiguste austamise kas administratiivse otsustamise ajal või hiljem kohtulikus läbivaatuses.** Nende hulka kuuluvad sotsiaaltöötajad, kes tegelevad adopteerimise ja laste hooldusesse andmise juhtudega jne; planeerimisametnikud, kes otsustavad planeerimistaotluste üle; litsentseerimisametid ja kutseala ühingud, kes tegelevad litsentside andmisega praktiseerimiseks jne; sotsiaalametnikud, kes tegelevad taotlejatega; ja nii edasi.

Kriminaalmenetlused

59. Menetluste puhul, mille käigus kohus määrab kriminaalsüüdistuse, on protseduurilised garantiid rangemad kui teiste kohtumenetluste puhul. Terminil „kriminaalne“ on konventsiooni kohaselt spetsiifiline tähendus ja see võib laieneda distsiplinaar-, haldus-, väärteo- või maksumenetlustele, kui need võivad viia asjassepuutuva isiku karistamiseni.

60. Lisaks punktis 1 esitatud õigustele on kriminaalkuriteos süüdistatavatel alljärgnevad spetsiifilised õigused, mis on sätestatud punktides 2 ja 3 (a–f).

- **Süütuse presumptsioon (lõige 2).** Inimene on süütu, kuni ta tunnistatakse seaduse kohaselt süüdi. Inimesel on õigus vaikida ja ennast mitte inkrimineerida. Seega võivad riigiametnikud seda õigust rikkuda, kui nad avalikult väidavad või vihjavad nt ajakirjandusele, et isik vastutab kuriteo sooritamise eest, enne kui kohus on leidnud, et ta seda tegi. Säte ei takista siiski selliste ennetavate testide nagu vere- ja uriinitestid tegemist ega korraldusi

esitada dokumente.

• **Kiire ja arusaadav teave isiku vastu esitatud süüdistuse iseloomu ja aluse kohta (lõige 3 punkt a).** See sarnaneb õigusega, mis on sätestatud artikli 5 punktis 2 (vt ülalt), kuid eesmärk on erinev – artiklis 5 on see mõeldud selleks, et isik saaks vaidlustada oma vahistamise ja kinnipidamise, artiklis 6 tema kaitse ettevalmistamiseks. See ülesanne on tavalisel politseinikul, kohtuametnikel või süüdistajal. Isik peab teabest aru saama, sealhulgas tuleb talle vajaduse korral pakkuda tõlget (riigi kulul, vt lõike 3 punkti e all)). Kui süüdistataval on puue (nt nägemispuue, kuulmispuue või vaimne häire), mis teeb arusaamise talle raskeks, võib talle vajalik olla muu spetsiaalne abi.

• **Piisav aeg ja võimalused enda kaitse ettevalmistamiseks (lõige 3 punkt b).** Aeg sõltub kohtuasja keerukusest. Samuti peab vangidele olema eeluurimisvangistuses olles tagatud, et nende advokaadid saavad neid külastada, et vang ja tema advokaat saaksid asja arutada konfidentsiaalselt, väljaspool politsei- või vanglaametnike kuuldeulatust.

• **Õigus kaitsta end ise või saada enda valitud tasuta õigusabi juhul, kui see on õigusemõistmise huvides vajalik (lõige 3 punkt c).** Siin on vangidel samasugune õigus kohtuda oma advokaadiga, nagu eelmises punktis nimetatud. Kohus on arvanud, et õigusabi peab olema praktiline ja tõhus nii menetluseelses etapis kui ka kohtus. Seega juhul, kui laia profiiliga vangi kuulati üle peaaegu seitse päeva, ilma et tema advokaadil oleks lubatud teda külastada, oli tegemist rikkumisega, kuna tema kaitse oleks sel juhul võinud olla vaid eelarvamustel põhinev. Kuigi toimekud olid mahukad, ei piisanud siiski kahest ühetunnisest visiidist nädalas, võimaldamaks kaitsel ette valmistuda (Öcalan vs Türgi). Nagu ka eespool öeldud, peavad konsultatsioonid aset leidma ametnike kuuldeulatusest väljaspool. Üldjuhul tuleb advokaadi abi pakkuda alates hetkest, kui politsei kuulab vangi esimest korda üle

• **Õigus uurida süüdistuse tunnistajaid ja kutsuda tunnistajaid enda kaitseks (lõige 3 punkt d).** Kui tunnistaja tõend on süüdistatava süü osas otsustav, tuleb viimasele anda võimalus seda tunnistajat risküsitleda, vajaduse korral koos õigusabiga.

• **Õigus tasuta tõlgile, kui ta ei mõista või ei kasuta kohtus kasutatavat keelt (lõige 3 punkt e).**

61. Nagu ülal mainitust selgub, on kriminaalasjade puhul politseinike ja vanglaametnike roll õiguste austamises ja kaitsmises tunduvalt suurem kui

tsiviilasjades. Lisaks esitatud näidetele sõltub **kohtumenetluse kestus** osaliselt politseijuurduse tõhususest. Kohus käsitleb juurdluse faasi, hinnates, kas menetlusele kulutatud aeg on põhjendatud.

Karistamine seaduse alusel (artikkel 7)

62. See säte **keelab kriminaalseaduse tagasiulatuva rakendamise**. See hõlmab õigust mitte sattuda kohtu alla või saada karistatud teo eest, mis ei olnud kriminaalkuritegu selle tegemise ajal. **Politsei peab olema hoolas, tagamaks, et nad vahistavad ja süüdistavad inimesi kuritegudes ja karistavad neid vastavalt kuritegude sooritamise ajal kehtivatele õigusaktidele**. Jällegi tuleb tähele panna, et termin „kriminaalne“ on konventsiooni kohaselt erilise tähendusega ja seda võib laiendada distsiplinaar-, haldus- väärteo- või maksumenetlustele, kui need võivad viia asjassepuutuva isiku karistamiseni.

Artiklid 8–11

63. Neil neljal artiklil, **era- ja perekonnaelu austamise, mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabaduse; sõnavabaduse ja kogunemiste ning ühenduste moodustamise vabaduse kohta**, on mitu **ühist joont**:

- need kõigil on **piiratud õigused**;
- neil kõigil on **kahepunktiline ülesehitus**, millest 1. punkt sätestab õiguse ja 2. punkt sätestab tingimused, kus sekkumine sellesse võib olla õigustatud;
- teised punktid varieeruvad detailides, kuid neis on **kolm ühist nõuet, mille puhul sekkumine õigusesse on õigustatud**.

64. **Esiteks** peab sekkumine **vastama seadusele**. „Seadus“ hõlmab peamiselt esmaseid ja sekundaarseid õigusakte, tavaõigust ja Euroopa Liidu õigust riikidele, kes neid süsteeme kasutavad, ning kutseorganisatsioonide, ülikoolide jms eeskirju. Seadus peab olema jõustatud riiklikus süsteemis. See peab olema ka **ligipääsetav**, st avalikult **kättesaadav**, ja prognoositav, st piisavalt täpne, et inimene saaks oma käitumist reguleerida, et seadusega kooskõlas olla. Ühel paljudest telefoni pealtkuulamise juhtumitest leidis kohus, et seadus ei sisaldanud piisavalt selgeid ja üksikasjalikke reegleid, eriti arvestades sekkumise tõsidust ja tehnoloogia suurenevat keerukust (Kruslin vs Prantsusmaa).

65. **Teiseks** peab sekkumine **järgima seaduslikku eesmärki**. Kõigis teistes punktides sätestatakse lubatud spetsiifiliste eesmärkide nimekirjad, mis varieeruvad srtikliti, näiteks „kuriteo ennetamine“, „avaliku korra, tervise või kõlbluse kaitsmine“ või „teiste õiguste ja vabaduste kaitsmine“.

66. **Kolmandaks** peab sekkumine olema „**vajalik demokraatlikus ühiskonnas**“, et järgida kõnesolevat eesmärki. „Vajalik“ ei tähenda „hädavajalikku“ ühe äärmusena ega kõigest „mõistlikku“ teisena. See tähendab, et valitsus peab tuvastama, et sekkumiseks oli „**tungiv ühiskondlik vajadus**“ ja et see oli **taotletava eesmärgiga proportsionaalne**. Hoolimata sellest, et see sõna ei esine konventsiooni tekstis, on

proportsionaalsus selle tuumaks, kuidas kohus on seda tõlgendanud. Seega isegi juhul, kui tegevus või strateegia järgib seaduslikku eesmärki, ei ole see lubatud, kui kasutatud vahendid on liialdatud, meelevaldsed või ebaõiglased. Peamiselt nõuab konventsioon riiklikelt võimudelt üksikisikute õiguste tasakaalustamist avaliku huviga, see võib puudutada ka tasakaalu leidmist konkureerivate üksikisikute õiguste vahel. Kohus on tuvastanud, et esmalt on riigivõimude asi kindlustada inimõigused ja leida õige tasakaal ning et nad on põhimõtteliselt paremas olukorras kui kohus ise, et hinnata sekkumise vajalikkust. Seetõttu on kohus töötanud välja põhimõtte, et riikidel on selles valdkonnas valikuvabadus, ning nimetab seda „**otsustusruumiks**“, tunnistades, et kui ühiskondlikud või muud tingimused erinevad, siis võivad erineda ka kohalikud lahendused. See vabadus on siiski piiratud ja alati allutatud kohtu järelevalvele. See on rangem, kui praktika Euroopas varieerub ulatuslikult, ja leebem, kui on olemas konsensus, mis ei vasta üksikute riikide strateegiale või praktikale. Asjade olemuse tõttu ühiskondlikud suhtumised muutuvad ja kohtu otsused arenevad koos nende suhtumistega.

Õigus era- ja perekonnaelu austamisele (artikkel 8)

67. **Punkti 1 kohaselt on igaühel õigus tema era- ja perekonnaelu, kodu ja sõnumite saladusele.** Kõiki neid termineid on kohus laialt tõlgendanud, kasutades neid teises tähenduses kui tavaliselt paljudes riiklikes süsteemides. Ametnikud peavad olema sellest teadlikud ja mitte eeldama, et konventsioonis kasutatakse neid samas tähenduses, millega nemad harjunud on.

68. „**Eraelu**“ on tunduvalt laiem termin kui „privaatsus“ (tähendab peamiselt konfidentsiaalsuse ja eraldatuse õigust). See hõlmab muu hulgas isiklikku identiteeti, seksuaalset orientatsiooni ja tegevust, sooidentiteeti, andmekaitset, vabadust müra või mürgistest heidetest ja vabadust tagakiusamisest.

69. „**Perekonnaelu**“ on samuti konventsiooni kohaselt ulatuslik käsitlus, mis ulatub tunduvalt kaugemale kui traditsiooniline lastega abielupaar. See hõlmab vabaabielu paare (eeldusel, et on olemas tõendid püsiva pikaajalise suhte kohta), samasoolisi paare ja transeksuaale, selliseid lähisugulasi nagu vanavanemad ja lapselapsed ning õed-vennad. Küsimus on selles, kas tõendid lähedaste isiklike suhete kohta on olemas. Seda käsitlust on sageli rakendatud väljasaatmisjuhtumite puhul, et võimaldada perekondlike sidemetega isikutel jääda riiki isegi juhul, kui nad on sooritanud kuritegusid või jäänud riiki kauemaks kui nende sissesõiduväisa lubab.

70. „**Kodu**“ – kannatanud peavad tõendama piisavaid ja pidevaid sidemeid kohaga, kus nad elavad, kuid nad ei pea seal asuma kogu aeg, koduks võib olla ajutine ruum (nagu karavan) või äriruumid ning mõnikord võib see olla asustatud ebaseaduslikult või vastuolus planeerimisotsusega. Õigus kaitseb rahumeelset kodus elamist, sinna ei tohi lubamatult siseneda ega häirida näiteks müra ja muu saastega.

71. „**Sõnumid**“ ei hõlma mitte ainult kirju (eriti vangidelt), vaid ka telefonivestlusi, meile ja tekste.

72. **“Austamine”** hõlmab nii **negatiivseid kui positiivseid kohustusi**. Negatiivselt on see kohustus mitte sekkuda õigustesse meelevaldselt. Positiivselt võib see sisaldada selliste meetmete kasutuselevõttu, mis on kavandatud era- ja perekonnaelu austamise tagamiseks mitte ainult riigi ja üksikisiku vahelistes suhetes, vaid ka üksikisikute enda vahelistes suhetes. Seega ei olnud mitmetes transseksuaale puudutavates kohtuasjades probleem mitte selles, et riigid oleksid takistanud soomuutmisoperatsiooni (tegelikult olid nad sellele kaasa aidanud), vaid selles, et nad keeldusid pärast operatsiooni muutmast selliseid isiklikke dokumente nagu sünnitunnistused, mis kajastaks isiku uut identiteeti. See oli nende positiivse kohustuse rikkumine austada eraelu (Goodwin vs Suurbritannia). Keskkonna saastamisega seotud asjad puudutavad samuti enamasti positiivset kohustust. Lisaks peetakse kõigis lastega seotud kohtuasjades esmajoones silmas, mis on parim lapsele.

73. **Punkt 2** järgib ülal selgitatud mustrit, keelates sekkumise õigusesse, välja arvatud juhul, kui see on vastavuses seadusega ja vajalik demokraatlikus ühiskonnas seadusliku eesmärgi jaoks. Artiklis 8 on lubatud eesmärgid:

- **riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides;**
- **korratuse või kuriteo ärahoidmiseks;**
- **tervise või kõlbluse kaitseks või**
- **kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.**

74. Iga kord, kui sekkumise toimumine kinnitust leiab, tuleb seda hinnata **kolme küsimuse** alusel.

- **Kas see on seadusega vastavuses?**
- **Kas see järgib lubatud eesmärki?**
- **Kas demokraatlikus ühiskonnas on selle eesmärgi täitmine vajalik, st ei ole ülemäärane, meelevaldne ega ebaõiglane?**

75. **Näide** selle kohta, kuidas see toimib: kohtuasjas, mis puudutas isikuandmete kogumist ja säilitamist politsei poolt, süüdistati taotlejaid õigusrikkumistes ning võeti DNA-proovid ja sõrmejäljed. Hiljem nad kas mõisteti õigeks või loobuti süüdistustest, kuid proovid hoiti alles. Proovide säilitamine oli ette nähtud seadusega ja järgis lubatud eesmärki – kuriteo ennetamist. Kohus aga leidis, et see ei vastanud kirteeriumile „vajalik demokraatlikus ühiskonnas“, kuna oli ebaproportsionaalne, nagu üldsäte, mis ei luba erandeid, kui inimesi kahtlustatakse õigusrikkumistes, kuid mõistetakse hiljem õigeks (S ja Marper v. Suurbritannia).

76. **Ametnikud peavad küsima endilt samad küsimused, enne kui nad sekkuvad artiklis 8 sätestatud õigustesse**, veendumaks, et nad ei riku neid õigustamatult. Seda artiklit on kõige enam rikkunud just ametnikud oma tegevuse tõttu. Võimatu on hõlmata kõiki neid viise, kuidas seda artiklit on rakendatud. Alljärgnevalt on esitatud **näited** (lahendatud kohtuasjade põhjal) **mõnede olukordade kohta, kus ametnike ettevaatus on kõige vajalikum. (NB! Loetelu ei ole ammendav.)**

Loetelusse kuuluvad:

- **politseinikud** – kellegi kodu läbiotsimine, füüsiliste proovide või dokumentide võtmine ja säilitamine;
- **julgeolekuteenistus** – isiku telefoni pealtkuulamine, tema koju või tööruumidesse salamikrofoni panemine, andmete säilitamine;
- **vanglaametnikud** – vangide kirjavahetuse, eriti advokaatide või kohtutega jälgimine või sellesse sekkumine, külastajate läbiotsimine narkootikumide jne leidmiseks, külastusõigustesse sekkumine, sanktsioonide kehtestamine töötavatele vangidele;
- **registripidajad** – piirangute rakendamine nime valikul või muutmisel, isikuandmeid sisaldavate dokumentide muutmise pärast soomuutmist;
- **sotsiaaltöötajad** – laste hooldada võtmine, nende kasulapseks või adopteerimiseks andmine (vajadus teavitada bioloogilist vanemat / bioloogilisi vanemaid ja nendega konsulteerida, vältida viivitusi, mis põhjustavad pöördumatuid muudatusi suhetes jne), kaasa aitamine sellise lapse ja tema vanema suhtlemisele, kellele ei ole antud hooldusõigust;
- **kohaliku omavalitsuse ametnikud** – planeerimisseaduste rakendamine, mis mõjutab inimeste kodusid ja perekonnaelu, kaabeltelevisiooni salvestuse avalik kasutamine, kui see võib paljastada isiku identiteedi, tehase haldamine, mis võib põhjustada saastet müra või mürgiste heitmete tõttu (nt prügikäitlustööd);
- **praktiseerivad meditsiinitöötajad** – nõusolekut nõudev ravi;
- **immigratsiooniametnikud** – võimalike väljasaadetavate juhtumitega tegelemine (nt illegaalsed üleajaviibijad, süüdimõistetud kurjategijad nende karistuse lõppedes), kellel on riigis perekondlikud sidemed.

Ülal kirjeldatud ei ole olukorrad, kus artikkel 8 tingimata takistab kõnealust tegevust, vaid sellised, kus on vaja olla ettevaatlik, et tagada toimingute õigustatus ja proportsionaalsus. Paljudel juhtudel võib ametnikel olla vaja kontrollida, et saadud on vajalik kohtulik luba.

Mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadus (artikkel 9)

77. Punkt 1 on kaheosaline:

- piiramatu õigus mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadusele, mis kätkeb vabadust vahetada oma usku või veendumusi;
- piiratud õigus kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui ka koos

teistega, avalikult või eraviisiliselt kultuse, õpetamise, tava ja kombetalituse kaudu.

Ainult teine õigus on allutatud punkti 2 piiravatele tingimustele.

78. Kohus on vältinud „usu ja veendumuste“ defineerimist ja aktsepteerinud paljusid selle termini alla kuuluvana – lisaks sellistele mainekatele maailmausunditele nagu kristlus, judaism ja islam ka sellised uuemad usundid nagu Jehoova tunnistajad ja saientoloogia. Veendumustena aktsepteeritakse ka patsifismi, veganismi ja abordivastasust, kuid mitte abistatud enesetapu pooldamist.

79. Üldiselt kaitstakse **otseseid** usu või veendumuste kuulutamisi, näiteks risti, turbani või islami näokatte kandmine või koššer-toitumine, mitte **kaudseid**, näiteks sõduritele patsifistlike lendlehtede jagamine (selle vastand on näiteks sõduritele patsifistlike põhimõtete kuulutamine).

80. **Punkti 2** selgitatakse üldises vormis ülal (vt punkte 73–75 artiklite 8–11 kohta).

81. Igasugune õiguse piiramine peab olema **seaduses ette nähtud**. Seega oli juhul, kui ametnikud katkestasid ilma seadusliku volitusega Jehoova tunnistajate kohtumise seaduslikult renditud ruumides, tegemist rikkumisega (Kuznetsov vs Venemaa).

82. Loetletud seaduslikud eesmärgid on: **ühiskondlik turvalisus, avaliku korra, tervise või kõlbluse kaitsmine ning kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitsmine**.

83. **Piirangud, mida kohus on toetanud, on:**

- meditsiiniõel risti kandmise keelamine, kui selle kandmine võib ohustada patsientide tervist;
- piirangud religioosete rõivaste kandmisele, eriti islami näokatte kandmine koolides või ülikoolides, kus kohus on valitsustele andnud suure valikuvabaduse kaasinimeste õiguste ja vabaduste austamiseks;
- vangil selliste usurituualide läbiviimise keelamine, mis häirisid kaasinimesi.

84. **Piirangud, mida kohus ei ole toetanud, on:**

- isiku süüdistamine proselütismis, kui ta lihtsalt püüdis veenda teisi oma veendumuste voorustes;
- risti kandmise tõttu lennujaama registreerimisametniku diskrimineerimine ettevõtte poliitika tõttu;
- keeldumine sellest, et vangile antakse õigus saada lihavaba toitu.

85. **Veendumuste ja nende kuulutamise teemad on sageli vastuolulised ja tundlikud, eriti üha enam mitmekesisis ühiskonnas. Ametnikud peavad veenduma, et neil on selge seaduslik voli, enne kui nad piiranguid rakendavad,**

ning et rakendatud piirang vastavuses seadusliku eesmärgiga.

Sõnavabadus (artikkel 10)

86. Punkt 1 sätestab: „Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Käesolev artikkel ei takista riikidel nõuda raadio-, televisiooni- või filmiettevetelt tegevuslubasid.“

87. Väljendusvabadus on **demokraatia nurgakivi** ja võti paljude teiste õiguste nautimiseks. Kaitstav õigus ulatub väga kaugele, olles tunduvalt enam kui vaid trükivabadus. See hõlmab poliitilist kõnet, ärikõnet ja loomingulist väljendust. Kohus on rõhutanud selle põhiseaduslikku tähtsust ja öelnud, et **sekkumist saab õigustada ainult tungiva hädavajaduse korral ja erandeid tuleb tõlgendada kitsalt**. Samuti on kohus öelnud, et punktis 1 kaitstavad avaldused kätkevad „**mitte ainult ideesid, mida pooldavalt vastu võetakse või tajutakse kahjututena ..., vaid ka neid, mis solvavad, šokeerivad või häirivad riiki või mingit muud rahvastiku osa**“. Seega arvamusi, mida peetakse äärmuslikeks ja solvavateks, ning kunsti, mida võidakse pidada siivutuks, võib põhimõtteliselt avaldada ja näidata, allutades selle piiratud eranditele punktis 2, mida tuleb tõlgendada kitsalt. **Eeldatakse sõnavabadust**.

88. Punkt 2 sätestab sellele õigusele piiravad tingimused, mida on eespool ka üldiselt selgitatud, ning nõudes, et piirangud peavad olema (i) seaduses ette nähtud, (ii) lubatud eesmärgiga ja (iii) vajalikud demokraatlikus ühiskonnas, proportsionaalsed ja mittediskrimineerivad (vt punkte 73–75). Kuid see punkt mõnab ka, et sõnavabaduse rakendamiseks „**kaasnevad kohustused ja vastutus**“. Neid sõnu on kohus kasutanud näiteks selleks, et õigustada piiranguid riigiametnike osalemisele poliitilises tegevuses (Ahmed vs Suurbritannia).

89. Lubatud eesmärgid piirangute, formaalsuste, tingimuste ja karistuste seadmiseks on:

- **riigi julgeolek, territoriaalne terviklikkus või ühiskondlik turvalisus; tervise ja kõlbluse kaitsmine;**
- **kaasinimeste maine või õiguste kaitsmine;**
- **konfidentsiaalse teabe avaldamise vältimine;**
- **õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamine.**

90. Palju kohtuasju on lahendatud sõnavabaduse alusel, kuid vähestes neist on kaevatud politsei või teiste otseselt avalikkusega tegelevate ametnike tegevuste üle. Tavaliselt puudutab kaebus kas rakendunud riiklike seadusi või selliste kõrgemate ametnike, süüdistajate või kohtute tegevusi, kes on otsustanud keelata soovimatute arvamuste või ideede väljendamise või kes on inimesi nende väljendamise eest süüdistanud ja süüdi mõistnud. **Politsei jaoks on kõige ohutum viis mitte eksida sõnavabaduse piiramisel ja piirata sõnavabadust ainult siis, kui selleks on mõjuvad põhjused saavutada üks seatud eesmärk ning kui piirang on proportsionaalne ja mittediskrimineeriv**. Isegi kui asjassepuutuvad ideed on

äärmuslikud, nõuab nende mahasurumine mõjusat põhjendust. Väga hoolikas tuleb olla ka ajalehetoimetuste ruumide läbiotsimisorderite väljaandmisel ja kasutamisel, sest ajakirjanikel on õigus oma allikaid kaitsta.

Kogunemiste ja ühingute moodustamise vabadus (artikkel 11)

91. Artikkel 11 tagab kaks õigust tegutseda koos kaasinimestega.

92. **Kogunemiste vabadus** kätkeb endas vabadust pidada eraviisilisi koosolekuid, marsse, rongkäike, demonstratsioone ja istumisstreike. Eesmärgid võivad olla poliitilised, usulised või vaimsed, sotsiaalsed või muud eesmärgid, eesmärgile ei ole piire seatud, kuid kogunemine **peab olema rahumeelne**. Juhuslik vägivald ei tähenda seda, et kogunemine kaotab õiguse kaitsele juhul, kui sellel ei ole õiguskorda rikkuvat eesmärki.

93. **Positiivsed kohustused:** riigi kohus on kaitsta kontrademonstrantide vägivalda eest neid, kes kasutavad oma õigust rahumeelsele kogunemisele. Ühe kohtuasja puhul oli politsei moodustanud salga, et hoida rivaalitsevaid demonstrante üksteisest eemal, kuid politseil ei õnnestunud takistada füüsilist rünnakut ja vara kahjustamist. Kohus leidis, et politsei ei teinud piisavalt, võimaldamaks seaduslikku demonstratsiooni rahumeelselt jätkata (Ühendatud Makedoonia Organisatsioon Ilinden ja Ivanov vs Bulgaaria).

94. **Kogunemiste piirangud või keelud nõuavad punkti 2 kohaselt õigustamist**, mida on üldiselt selgitatud ülal, samuti nõub see, et piirangud oleksid (i) seadusega ette nähtud, (ii) lubatud eesmärgiga ja (iii) vajalikud demokraatlikus ühiskonnas, proportsionaalsed ja mittediskrimineerivad (vt punkte 73–75). Lubatud eesmärgid on:

- riigi julgeoleku või ühiskondliku turvalisuse tagamine;
- korratuste või kuritegude ärahoidmine;
- tervise ja kõlbluse kaitsmine;
- kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitsmine.

95. Võimudel on oluline valikuvabadus hinnata, kas kavatsetav kogunemine kujutab mingit ohtu ühiskondlikule turvalisusele jne, mis võiks õigustada sekkumist, kuid eelduseks peab olema, et rahumeelne kogunemine on lubatud. Eelneva teavitamise või volitamise nõudmine ei ole rikkumine, kuid loa andmisest keeldumine on sekkumine, mis nõuab selle õigustamist punkti 2 rangete standardite alusel. Rikkumine võib olla isegi juhul, kui kogunemised jätkuvad keelamisest hoolimata (Baczowski vs Poola).

96. Võimud peavad olema ettevaatlikud, et piirangud oleksid **mittediskrimineerivad**. Asjaolu, et kogunemist organiseerib ebapopulaarne üksikisikute grupp, ei ole piisav põhjus kogunemise takistamiseks. Seega juhtumi puhul, kus evangeelsele kirikule ei antud luba pidada teenistust pargis, kuna see oleks võinud põhjustada piirkonna enamusreligiooni järgijate rahulolematust, oli tegemist rikkumisega. Võimude põhimõtte sellistes olukordades peaks olema

„mitmekesisus, sallivus ja leplikkus“. Samad põhimõtted kehtivad ka etniliste või poliitiliste vähemusgruppide või teiste vähemuste, näiteks lesbid, geid, biseksuaalid ja transseksuaalid, puhul, kes soovivad korraldada marsse ja demonstratsioone.

97. Kuna otsused, kas lubada demonstratsioone jne, on tavaliselt **politsei** teha, on see säte väga oluline. Keskmiselt on tavaliselt **vägivallaoh**t, olgu tahtlik või mitte. Vägivallaohu korral võib piiranguid õigustada, aga selle puudumine tähendab, et piirangute õigustatus on väga ebatõenäoline.

98. **Ühingute moodustamise vabadus** on õigus liituda teiste inimestega, et moodustada organisatsioone, mis järgivad kollektiivselt ühiseid eesmärke. See hõlmab ka õigust moodustada **ametiühinguid** liikmete huvide kaitseks. Samamoodi ametiühingutega on eriti olulised kaks ühinguliiki – **poliitilised parteid** ja **usuorganisatsioonid**.

99. Keelde või piiranguid **poliitilistele parteidele** on raske õigustada. Kohus on rõhutanud, et parteide mitmekesisus on demokraatliku ühiskonna jaoks oluline ning nende keelamine nõuab veenvaid ja kaalukaid põhjuseid. Asjaolud, et partei programm soovis vaidlustada riigi elanikkonna ühe osa olukorda ning et see ähvardas riigi territoriaalset terviklikkust, ei olnud siiski piisavad, et lubada selle partei keelustamine (Türgi Ühendatud Kommunistlik Partei vs Türgi). Samasugused kaalutlused kehtivad, kui poliitilist parteid keeldutakse sellena registreerimast, sest see on samuti nagu keeld.

100. **Usurühmituste** puhul loob artikkel 11 koos artikliga 9 ootuse, et usklikud saavad liituda usurühmitustega vabalt, ilma riigi sekkumiseta. Nagu poliitiliste parteide puhul, on ka siin kohustus olla neutraalneja erapooletu. Ilma hea põhjendusest kiriku ümberregistreerimisest keeldumine pärast seadusemuudatust oli artikli 11 rikkumine (Päästearmee Moskva filiaal vs Venemaa).

101. **Ametiühingutel** on õigus pidada kollektiivselt läbirääkimisi ja sõlmida kollektiivlepinguid (Demir ja Baykara vs Türgi). Kohus on piiranguid streikidele käsitanud sekkumisena ühingute moodustamise vabadusse, mida riik peab õigustama punkti 2 alusel. **Punktis 2 nimetatud spetsiifilise erandiga** võib artikli 11 õiguste teostamist piirata sõjaväe, politsei või riigiamministratsiooni liikmetele. Iga sellist piirangut analüüsib kohus rangelt.

102. Enamikul ühingute moodustamise juhtumitel kaevatakse riigi seaduste, kõrgemate ametnike või kohtute tegevuse peale. Kuid **politseinikud ja registriametnikud**, kes tegelevad tulevaste või olemasolevate ühingutega, eriti ametiühingute, poliitiliste parteide ja usuorganisatsioonidega, peavad olema teadlikud erapooletuse kohustusest ja vajadusest õigustada piiranguid kaalukate põhjustega.

Õigus abielluda (artikkel 12)

103. **Artikkel 12** sätestab: „Abieluealisel mehel ja naisel on õigus abielluda ja luua perekond kooskõlas selle õiguse kasutamist reguleerivate riigisiseste

seadustega.“

104. See kehtib vaid abielu, mitte kooselu või tsiviilpartnerluse puhul. Samuti kehtib see ainult heteroseksuaalse abielu puhul: konventsioon ei kohusta riiki andma samasoolistele paaridele õigust abielluda. Samas on transeksuaalidel lubatud abielluda pärast soo muutmist. Abieluseadused võivad riigiti erineda, nt seoses sugulusabielude ja samasooliste abieludega.

105. Tõenäoliselt ei tõstatu selle artikliga seotud probleemid mitte politseinike, vaid pigem registripidajate ja vanglaametnike jaoks. Kuigi kohus tunnustab vangide õigust abielluda, ei ole kohus leidnud, et artikkel 12 annaks õiguse abieluviitideks, mis võimaldaks neil pere luua (samas on see rohkem kui pooltest liikmesriikidest lubatud). Juhtumitega, kus abikaasad on lahutatud väljasaatmise või immigratsiooniseaduste tõttu, tegeletakse tavaliselt artikli 8, mitte artikli 12 alusel.

Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks (artikkel 13)

106. **Artikkel 13 nõuab konventsiooni õiguse rikkumise korral tõhusa riikliku menetluse tagamist.**

107. Selle artikli alla kuuluvate hagide puhul uurib kohus tavaliselt riigisisest õiguskorda, et aru saada, kas see tagab õiguskaitse ja kas see õiguskaitse on tõhus. Seega põhiliselt puudutab see seadusandjaid ja kohtuid, mitte avalikkusega tegelevaid ametnikke. Artikkel nõuab nimelt õiguskaitset „ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik“ ehk **riiklikud seadused, mis annavad riigiteenistujatele puutumatus, on konventsiooniga vastuolus.**

Diskrimineerimise keelamine (artikkel 14)

108. **Artikkel 14 nõuab, et „konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamine tagatakse ilma mingi diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärvus, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varanduslik, sünni- või muu seisund.“**

109. Artikkel 14 **ei kehtesta eraldiseisvat õigust**. Seda saab kasutada ainult **koos teise õigusega**, mis on kehtestatud konventsiooniga (või protokollidega, kui need on ratifitseeritud). Seda õigust võidakse aga olla rikutud ka siis, kui seda on vaadeldud koos teise õigusega, kuid seda teist õigust rikutud ei ole. NB! Protokoll nr 12 annab eraldiseisva õiguse samadel tingimustel nagu artikkel 14, see peaks selle õiguse laiemalt kehtestama, kuid paljud riigid ei ole seda veel ratifitseerinud (vt allpool).

110. **Diskrimineerimise aluste nimekiri ei ole ammendav**. Näiteks sõnad „nagu“ ja „või muu seisund“ juhivad tähelepanu sellele, et nimekiri on vaid illustratiivne. Kohus on näiteks tunnustanud ka **põhimõtete tõttu väeteenistusest keeldumist, puuet, kirjaoskamatus ja seksuaalset orientatsiooni** kui keelatud aluseid diskrimineerimiseks ning nimekirja võidakse täiendada.

111. **Mõnel alusel diskrimineerimist on raskem õigustada kui mõnel teisel.** Kuigi kõik põhjused on tähtsad, on kohus siiski öelnud, et tal on vaja kaalukaid põhjendusi, et õigustada diskrimineerimist soo, seksuaalse orientatsiooni, rassi, nahavärvi, rahvuse (välja arvatud immigratsiooniküsimustes), ebaseaduslikkuse ja religiooni põhjal.

Mis on diskrimineerimine? See on juhtum, kus samas olukorras inimesi koheldakse erinevalt või erinevates olukordades inimesi koheldakse ilma objektiivse ja mõistliku õigustusega ühtemoodi. Niisiis ei ole iga eristav kohtlemine diskrimineeriv. Näiteks vang ja vaba inimene ei ole samas olukorras, nii et erinev kohtlemine võib olla õigustatud. Näiteks võib tuua kaks peamist olukorda. Rikkumine toimus olukorras, kus lesbil ei lubatud lapsendada vaid tema seksuaalse orientatsiooni pärast, samal ajal kui teistel vallalistel lubati (samas olukorras koheldi inimesi erinevalt) (EB vs Prantsusmaa). Vastupidine olukord esines Jehoova tunnistaja puhul, keda karistati, sest ta keeldus kandmast vormirõivaid. Samuti ei lubatud tal eelneva karistuse tõttu omandada raamatupidaja kvalifikatsiooni. Ka siis oli tegemist rikkumisega, sest tema süütegu oli väga väike, kuid teda koheldi samamoodi erinevas olukorras olevate inimestega, keda oli karistatud ebaaususe ja pettuse eest (Thlimmenos vs Kreeka).

113. **“Objektiivne ja mõistlik õigustus”.** Samamoodi lubatud eranditega artiklite 8–11 teistes punktides on kohus pretsedendiõigusega juurutanud termini „objektiivne ja mõistlik õigustus” – õigustuse tõestamise koorem on riigil ja seda õigustust peab rakendama proportsionaalselt (vt punkte 73–75).

114. **Diskrimineerimisest ajendatud vägivalda** vältimine on eriti tõsine ja tähtis riigi esindajate jaoks, kellel on lubatud jõudu kasutada (nt politsei või relvajõud). Näiteks leidis kohus rikkumise, kui tõendid näitasid, et politsei rünnak külas toimuvate rassirahutuste ajal mustlaste vastu oli rassiliselt ajendatud (Stoica vs Rumeenia). Teisel juhul, kui politsei lasi maha kaks mustlasest kutsealust, ei leidnud kohus, et politsei oleks rikkunud artiklit 14 vaadelduna koos artikliga 2, sest puudusid piisavad tõendid rassilise ajendi kohta. Siiski rikuti riigi menetluskohustusi uurida põhjalikult juhtumeid, kus riigi esindajad võisid olla diskrimineerivalt motiveeritud (Nachova vs Bulgaaria). Rikkumine võib olla ka see, kui riik lubab eraisikutel diskrimineerivat vägivalda kasutada. Näiteks ründas ühe religioosse grupi kogukond teise religioosse grupi järgijaid ning võimukandjad keeldusid sellesse sekkumast ja olid ükskõiksed kurjategijate vastutusele võtmise suhtes (97 Gldani kogukonna Jehoova tunnistajat ja 4 teist vs Georgia).

115. **Kaudne diskrimineerimine** toimub siis, kui üldiselt kehtiv seadus või poliitika mõjutab ebaproportsionaalselt halvasti ühe kindla grupi liikmeid, isegi kui puudub kavatsus diskrimineerida. Nõnda leiti rikkumine juhtumis, kus ebaproportsionaalselt suur arv lapsi ühest etnilisest rühmast saadeti erivajadustega lastele mõeldud koolidesse, kuigi poliitika oli üldkehtiv. Probleem seisnes poliitika rakendamise viisis (DH vs Tšehhi Vabariik).

116. **Peaaegu alati, kui ametnikud tegelevad avalikkusega seoses konventsiooni**

õiguste ja vabadustega, võib toimuda diskrimineerimine igal artiklis 14 nimetatud või kohtu tuvastatud alusel. Kõik ametnikud peavad olema hoolikad ja tähelepanelikud, et vältida eristavat kohtlemist, mis põhjustaks diskrimineerimist.

Individaalavaldused (artikkel 34)

117. See on **protseduuriline** säte, mis tagab õiguse igale isikule, valitsusvälisele organisatsioonile või inimrühmale, kes väidavad, et nad on konventsioonis või selle juurde kuuluvates protokollides sätestatud õiguste rikkumise ohvriks, esitada kohtule avaldus. "Iga isik" hõlmab ka vaimuhaigeid ja alaealisi. See artikkel on siin esile tõstetud, sest sisaldab riikidele olulist kohustust **„mitte mingil viisil takistada selle õiguse tõhusat kasutamist“**. See on eriti tähtis vabaduse kaotanud isikute puhul. Neile ei tohiks olla seatud ühtegi tõket, mis takistaks neid oma avaldust kohtusse esitamast.

118. Kohus võib määrata, et kaebalune riik peab võtma ajutised meetmed, et säilitada kehtivat seisundit, kaasa arvatud kaebaja võimet tõhusalt kasutada individuaalkaebuse õigust, kuniks kohus juhtumi üle otsustab. Kohus teeb seda vaid siis, kui on oht, et meetet võtmata riskitakse tõsise ja parandamatu kahjuga. Ajutised meetmed on seega sarnased riiklike kohtute korraldustega. Riikidel on tavaliselt kohustus neile kuuletuda. Enamasti peavad riigid võtma meetmeid siis, kui kaebaja vaidlustab riigist väljasaatmise või väljaandmise selle alusel, et teda ootaks sihtriigis väärkohtlemine. Kui riik ei rakenda kohtu määratud ajutist meetet ning näiteks saadab isiku sellegi poolest teise riiki, võib juhtumit käsitada artikli 34 rikkumisena.

PROTOKOLL nr 1

Vara kaitse (artikkel 1)

119. See artikkel sätestab üldise reegli, millele lisanduvad kaks spetsiifilist reeglit vara kaitseks.

Üldine reegel on: „Igal füüsilisel või juriidilisel isikul on õigus oma omandit segamatult kasutada.“

120. "Omandi" hulka kuuluvad aktsiad, patendid, litsentsid, renditud vara ja sotsiaaltoetused (kui neid kasutatakse seadusliku õiguse kohaselt, mitte oma äranägemise järgi). Paljudel juhtudel, mis puudutavad Ida-Euroopas endiste režiimide ajal sundvõõrandatud omandit, on olnud otsustav see, kas avaldaja õigus jäi riiklikes seadustes alles, pelk lootus hüvitusele ei ole piisav.

121. "Segamatu kasutamisega" kaasneb õigus varale ligi pääseda. Riigile võib olla määratud positiivseid kohustusi, mis kaitsevad omandiõiguste kasutamist, nt ohtlike objektide nõuetekohane hooldamine kodude läheduses.

122. Juhtumite puhul, kui sekkutakse omandiõigustesse, kuid mis ei kuulu selgelt

kahe allesitatud spetsiifilise reegli alla, on kohus rakendanud üldist reeglit ja eeldanud sellega kaasnevat "õiglast tasakaalu" individuaalsete ja üldiste huvide vahel (vt allpool).

Esimene spetsiifiline reegel: omandi äravõtmine

123. Omandi äravõtmine on lubatud vaid siis, kui see:

- toimub seaduses ettenähtud tingimustel;
- toimub üldistes huvides;
- järgib rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid;
- on mõistlikult proportsionaalne („õiglase tasakaalu test“).

124. Riikidel on suur otsustusõigus selles, mis on "üldsuse huvides". Kui järgitakse õiguspärast eesmärki, nt sotsiaalset õiglust, on vastuvõetav, kui mõned inimesed võivad ja teised kaotavad.

125. Kohtu rakendatav "**õiglase tasakaalu test**" ei ole nii jäik kui konventsiooni artiklites 8–11 esinev "demokraatlikus ühiskonnas vajaliku" kontrollimine. Selle järgi peab riik näitama, et on leidnud hea tasakaalu üksikisiku õiguste ja avaliku huvi vahel. Seda ei saavutata, kui üksikisik (või ettevõtte) peab kandma ülemääraseid kulusid või kui tal ei ole piisavalt menetlusvõimalusi, et omandi äravõtmist vaidlustada.

Teine spetsiifiline reegel: omandikontroll

126. Teise lõigu alusel võivad riigid "vajadusel kehtestada seadusi vara üldistes huvides kasutamise kontrollimiseks või maksude, maksete või trahvide tasumise tagamiseks".

Omandikontroll võib hõlmata näiteks:

- varade võõrandamist või rahatrahvi kohtute või maksu- või tolliametnike poolt;
- nõudeid vara konkreetsel viisil kasutamiseks, näiteks planeeringu- ja rendipiirangud;
- müügilitsentsi äravõtmine, nt alkoholi müügiks.

127. Kontroll peab:

- toimuma seaduses ettenähtud tingimustel;
- toimuma üldistes huvides;
- järgima rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid;
- olema mõistlikult proportsionaalne („õiglase tasakaalu test“).

128. Selle reegli puhul on riikide otsustusõigus isegi laiem kui esimese reegli puhul: omandi kasutamise kontrollimiseks võib riik jõustada seadusi, mis on selle eesmärgi saavutamiseks "vajalikud". Kaebajad peavad näitama, et nende kanda olid

ülemäärased kulud, nagu siis, kui 11 aastat jõus olnud rendi reguleerimise kava muutmise järel rakendati eraomanikele väga tõsiseid piiranguid (Hutten-Czapska vs Poola).

Riigiametnike kohustused

129. Tavaliselt tegelevad konfiskeerimise ja muudel viisidel omandiõigustesse sekkumisega seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja kohtud, aga selles valdkonnas võivad jõudu rakendada ka tolli- ja maksuametnikud, üüripiirangutega tegelevad ja teised riigiametnikud. Nad peavad kindlustama, et:

- 1) nende tegevus vastab seadustele;
- 2) nad järgiva üldsuse huvi;
- 3) nad leiavad õiglase tasakaalu üksikisiku ja avalikkuse huvide vahel.

Õigus haridusele (artikkel 2)

130. **“Kedagi ei või jätta ilma õigusest haridusele”**, see on õigus pääseda ligi sellisele haridusele, mida riik pakub ja reguleerib. Eeskirjad võivad näiteks muuta hariduse teatud eani kohustuslikuks, lubada (või keelustada) koduõppe või võimaldada koolidel sõnakuulmatuid õpilasi õppetöölt kõrvaldada. Artikkel ei nõua kindlat haridussüsteemi, veel vähem ligipääsu kindlaksmääratud koolile. See on riikliku ja erahariduse suhtes neutraalne ning seda on tõlgendatud kui garantiid vabadusele asutada erakoole.

131. Tagatud riiklik ja eraharidus peab austama vanemate religioosseid ja filosoofilisi tõekspidamisi. Senikaua, kuni õppekava ja koolitus on objektiivsed ja mitmekülgsed, ei loeta rikkumiseks tõsiasja, et nad võivad mõne vanema tõekspidamistele vastu käia.

Õigus vabadele valimistele (artikkel 3)

132. Selle asemel, et õigusi kinnitada, kohustab see artikkel riikidel **“mõistlike ajavahemike järel läbi viima salajase hääletamisega vabu valimisi tingimustel, mis tagavad rahva vaba tahteavalduse seadusandja valimisel”**. Kohus on sellest kohustusest tuletanud **õiguse hääletada ja õiguse valimistel kandideerida**.

133. Artikkel ei nõua kindlaksmääratud valimissüsteemi ja riikidel on suur valikuvabadus valimiste, samuti kandidaatidele seatavate tingimuste reguleerimisel. Üldise valimisõiguse põhimõte on aga väga tugev ja riigid on rangelt kohustatud põhjendama, miks mõnedel isikutel ja inimkategooriatel, näiteks vangidel, hääletusõigust ei ole.

PROTOKOLL nr 4

Võlavangistuse keelamine (artikkel 1)

„Kellelki ei või võtta vabadust üksnes sel alusel, et ta ei suuda täita oma

lepingujärgseid kohustusi.“

134. Sõna „üksnes“ on oluline: artikkel ei keela vangistust, kui juhtumise esineb ka selline asjaolu nagu pettus või kuritahtlik hooletus. Artikkel hoiab ära vangistuse, kui põhjuseks on ainult suutmatus maksta lepingujärgset võlga või täita muud lepingujärgset kohustust.

Liikumisvabadus (artikkel 2)

135. See sisaldab kahte õigust:

- 1) igal riigi territooriumil seaduslikult viibival isikul on õigus seal vabalt liikuda ja elukohta valida;**
- 2) igaühel on õigus vabalt lahkuda igalt maalt, kaasa arvatud kodumaalt.**

136. Piirangud nendele õigustele on lubatud samamoodi nagu konventsiooni artiklites 8–11 esitatud tingimused, st:

- kui see on seadusega kooskõlas;
- kui see on vajalik demokraatlikus ühiskonnas kindlate eesmärkide saavutamiseks, nimelt:
- riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või avaliku korra huvides;
- kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

137. „Igaüks“ hõlmab ka mittekodanikke, nagu konventsiooni artiklis 1.

138. Piirangud vabale liikumisele ei ole nii tõsised kui konventsiooni artiklis 5 käsitletud vabaduse võtmine. Need piirangud võivad hõlmata näiteks koduaresti, liikumiskeelde, vangistust teatud linnas või piirkonnas või keeldu sinna siseneda ja kohustust regulaarselt võimudele aru anda. Selliste piirangute määramine võib olla lubatud, kui on oht, et kahtlusalune põgeneb välismaale, avaldab riigisaladusi või kohtub kuritegelike partneritega (nt maffia).

139. Kõik piirangud peavad olema proportsionaalsed taotletava lubatud eesmärgiga. Mitme rikkumiseks peetud juhtumi puhul rakendati aastaid esialgu õigustatud liikumispiiranguid, kui need olid oma põhjendatuse juba kaotanud (nt Labita vs Itaalia).

140. Vaba liikumise piiranguid määravad tavaliselt kohtud, kuid neid rakendab **politsei**, kes peab hoolikalt jälgima, kas algne põhjendus jätkuvalt kehtib.

Kodanike väljasaatmise keelamine (artikkel 3)

141. **See on absoluutne ja tingimusteta õigus, mis keelab ükskõik millise isiku sunniviisilise väljasaatmise riigist, mille kodanik ta on.**

142. Väljasaatmine ei hõlma isiku väljaandmist teisele riigile. See toimub

olukorras, kus isik peab jäädavalt lahkuma selle riigi territooriumilt, mille kodanik ta on, jätmata talle võimalust hiljem naasta. Selle sätte täitmisel sõltub isiku kodaniku staatus puudutatud riigi seadustest.

Välismaalaste sunniviisilise kollektiivse väljasaatmise keelamine (artikkel 4)

143. See välismaalaste sunniviisilise kollektiivse väljasaatmise keeld on absoluutne ja tingimusteta.

144. „Väljasaatmine“ tähendab sama, mis artiklis 3. Rühma väljasaatmine ei ole kollektiivne, kui võimud on mõistlikult ja objektiivselt iga gruppi kuuluva isiku juhtumit uurinud.

PROTOKOLLID nr 6 ja 13

Surmanuhtluse kaotamine

145. Protokoll nr 6 kaotab surmanuhtluse rahuajal, aga lubab riikidel seda rakendada sõja või sõjaohu ajal. Protokoll nr 13 on seda põhimõtet kaugemale arendanud ja kaotab surmanuhtluse täielikult.

PROTOKOLL nr 7

Välismaalaste väljasaatmisega seotud protseduurilised kaitseabinõud (punkt 1)

146. See tagab, et **õiguspäraselt riigi territooriumil elavat välismaalasest üksikisikut ei tohi välja saata ilma seadusliku otsuseta ja tal on õigus:**

- esitada põhjendusi enda väljasaatmise vastu;
- tema asja uuesti läbivaatamisele;
- olla neil eesmärkidel esindatud kompetentse võimukandja ees.

147. „Väljasaatmine“ tähendab sama, mida protokoll nr 4 punktis 3, st et see ei hõlma väljaandmist. See ei keela üksikisikute väljasaatmist, vaid pakub lihtsalt teatud protseduurilisi kaitseabinõusid. Väljasaatmisele kuuluvatel välismaalastel võivad olla ka konventsioonis, näiteks artiklites 2, 3, 5, 6 ja 8, ning protokoll nr 4 punktis 4 sätestatud õigused.

Siiski võidakse erandjuhtudel, kus väljasaatmine on vajalik avaliku korra huvides või põhjendatud riigi julgeoleku tagamisega, saata üksikisik välja enne, kui on tehtud tema kõnesoleva protokoll punktiga 1 tagatud protseduurilised õigused.

Edasikaebamisõigus kriminaal-asjades (artikkel 2)

148. See tagab, et **igal juhul, kelle kohus on kuriteos süüdi mõistnud, on õigus tema süüdimõistmise või karistuse läbivaatamisele kõrgema õigusemõistmisinstantsi poolt.**

149. Riikidel on suur valikuvabadus selles, kuidas seda sätet rakendatakse, kuni nad selle õiguse tagavad. Seega ei pea nad lubama menetlust kohtuotsuse alusel, vaid nad võivad seda õigust piirata õigusnormidega ja nõuda, et kõigepealt taotletaks menetlusluba.

Hüvitis väära süüdimõistmise korral (artikkel 3)

150. See annab õiguse hüvitisele ainult juhul, kui süüdistus on ümber lükatud või isikule on armu antud, kuna uued või äsja avastatud faktid osutavad lõplikult, et kohtuotsus on ekslik.

Teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keelamine (artikkel 4)

151. See artikkel keelab kellegi üle teist korda kohtumõistmise või tema karistamise kuriteo eest, mille eest ta on juba õigeks või süüdi mõistetud. Punkti 2 all on erandid, kui ilmnevad uued või äsja avastatud faktid või varasemas menetluses on olnud oluline puudujääk. Keerulised olukorrad võivad tekkida juhul, kus üks faktide kogum põhjustab rohkem kui ühe süüteo või rohkem kui ühe menetluse, st näiteks juhul, kui isik mõisteti süüdi alkoholijoobes auto juhtimise eest ja hilisema menetluse käigus võeti ära tema juhiluba, käsitati hilisemat menetlust kui osa süüteo eest määratud karistusest (Nilsson vs Rootsi). Ainult siis, kui kaks eraldi süütegu põhinevad samadel faktidel või faktidel, mis on põhiolemuselt samad, on tegemist rikkumisega.

Abikaasade võrdsus (artikkel 5)

152. See annab abikaasadele võrdsed õigused nendevahelistes eraõiguslikes suhetes ning nende suhetes lastega abielu ajal ja lahutuse järel. See ei takista riike rakendamast abinõusid laste kaitseks (mis võivad tõstatada probleemi artikli 8 alusel).

PROTOKOLL nr 12

153. See protokoll kordab **diskrimineerimise keelamist** samas sõnastuses, nagu on konventsiooni artiklis 14, kuid **peamine erinevus on see, et see muudab selle eraldiseisvaks õiguseks, mis ei ole seotud teiste konventsiooni õiguste eesmärkidega**. Siiani on selle protokolliga ratifitseerinud vähesed riigid ja lahendatud pretsedendiõiguse juhtumeid on väga vähe, seega on raske anda juhtnööre selle protokolliga rikkumise tõenäolise mõju kohta.

II OSA – KONTROLLNIMEKIRI RIIGIAMETNIKELE

See kontrollnimekiri on kavandatud ametnike suunamiseks kõige olulisemate artiklite ja mõnede probleemide puhul, mida nad peavad silmas pidama oma erinevate tööülesannete täitmisel. Nimekirjas olevad probleemid ei ole kõikehõlmavad. Iga artikli detailseks kaalumiseks vaadake I osa. Viidatud on

konventsiooni artikli numbrile, v.a juhul, kui ei ole täpsustatud protokoll.

Õigused ja probleemid, mida ma pean kaaluma, kui ametniku töö hõlmab alljärgnevat.

Jõu kasutamine

Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), õigus era- ja perekonnaelu austamisele (artikkel 8), diskrimineerimise keelamine (artikkel 14)

- Kas jõu kasutamine on õigustatud (enda või teiste kaitsmine, vahistamine, mässu mahasurumine)?
- Kas jõu kasutamine on rangelt vajalik ja proportsionaalne taotletava eesmärgiga või saaks soovitud tulemuse saavutada ka vähema jõuga?
- Kas jõu kasutamine küünib piinamise või ebainimliku kohtlemiseni?
- Kas arst on viivitatata uurinud mingeid vigastusi?
- Kas on registreeritud piisavalt andmeid jõu kasutamise vajalikkuse kohta?

Teiste kaitsmine vägivald, vigastuste ja surmaohu eest

Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), era- ja perekonnaelu austamine (artikkel 8), diskrimineerimise keelamine“ (artikkel 14), omandi kaitsmine (protokoll nr 1 artikkel 1)

- Kas ma tean või peaksin teadma, et kellegi suhtes, keda ma olen kohustatud kaitsma (nt politseiametnikuna), esineb vägivaldaoht või -ähvardused, kaasa arvatud koduvägivald?
- Kas on oht, et minu vastutusel olevat kinnipeetut või psühhiaatrilist patsienti võib vigastada tema ise või keegi teine?
- Kas tarvitusele on võetud kõik vajalikud ja põhjendatud abinõud, et hinnata isiku tervislikku seisundit, eriti kui on viiteid, et isik võib olla vigastatud?
- Kas on ohtlike paigaldisi, mille eest ma vastutan (nt kohalikud prügilad) ja mis ähvardavad läheduses elavate inimeste kodusid või elusid?

Isikute eest vastutamine, kellelt on võetud nende vabadus (igasuguses kontekstis)

Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), õigus vabadusele (artikkel 5), era- ja perekonnaelu austamine (artikkel 8), diskrimineerimise keelamine (artikkel 14), individuaalavaldused (artikkel 34), liikumisvabadus (protokoll nr 4 artikkel 2)

- Kas on kaalutud vähem tõsisemaid meetmeid kui vabaduse võtmine ja leitud, et need on ebapiisavad?
- Kas tingimused, kus inimest hoitakse, on piisavad puhtuse, toidu ja voodikoha osas ning ei ole ülerahvastatud?
- Kui kinni peetakse haavatavatesse vähemusrühmadesse kuuluvaid

- inimesi, siis kas neid koheldakse diskrimineerimiseta?
- Kas on kasutatud kõiki vajalikke ja põhjendatud meetmeid, et hinnata kinnipeetava tervislikku seisundit, eriti kui on viiteid, et kinnipeetav võib olla vigastatud?
 - Kas varem on hinnatud, kas kinnipeetav võib ennast vigastada, ja kas neid, kelle puhul on selline risk tuvastatud, jälgitakse regulaarselt?
 - Kas kinnipeetud on kaitstud vägivalda eest teiste kinnipeetute käe läbi?
 - Kas haavatavatele kinnipeetavatele (haiguse, puude, vanuse, seksuaalse orientatsiooni jne tõttu) on pakutud sobivat hoolitsust ja kaitset?
 - Kas kinnipeetutele on antud õigus kirjavahetuseks, eriti nende advokaatide ja kohtutega?
 - Kas mingi sekkumine sellesse õigusesse on seaduslik, seaduslikult lubatud eesmärgiga ja proportsionaalne?
 - Kas kinnipeetavate õigus pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse on mingil viisil takistatud?
 - Kas eeluurimisvangistuses olijaid on täielikult teavitatud nende vastu esitatud süüdistuse olemusest ja põhjusest?
 - Kas neile on antud piisavalt aega ja võimalusi, eriti privaatne juurdepääs nende advokaatidele, oma kaitse ettevalmistamiseks?

Kuriteo sooritamises kahtlustatavate inimeste vahistamine ja kinnipidamine

Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), õigus vabadusele (artikkel 5), karistamine seaduse alusel (artikkel 7), era- ja perekonnaelu austamine (artikkel 8), diskrimineerimise keelamine (artikkel 14), liikumisvabadus (protokolli nr 4 artikkel 2)

Lisaks ülal nimetatud üldistele probleemidele, mis tulenevad igasugusest vabaduse võtmisest, kerkivad üles alljärgnevad probleemid.

- Kas vahistamine on artikli 5, eriti alapunktide 5(1)(c) ja (f) alusel lubatud?
- Kas vahistatud inimestele on tutvustatud nende õigusi ja nende vahistamise põhjust nii kiiresti kui võimalik?
- Kas on olemas protseduurid nende kohe kohtu ette viimiseks?
- Kas neile on võimaldatud ligipääs advokaadile, enne kui algab ülekuulamine?
- Kas sellistes spetsiifilistes olukordades nagu lapsi puudutavad kuriteod ja seksuaalkuriteod on kaalutud vajadust kasutada erilisi ülekuulamisprotseduure?
- Kas tegu, mille eest vahistati, oli selle sooritamise ajal kuriteona käsitatav?

Tegelemine võimalike immigrantidega

„Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), õigus vabadusele (artikkel 5), era- ja perekonnaelu austamine (artikkel 8), diskrimineerimise keelamine (artikkel 14), protokolli nr 4 artikkel 4, protokolli nr 7 artikkel 1, individuaalavaldused (artikkel 34)

Lisaks ülal nimetatud üldistele probleemidele, mis tulenevad igasugusest vabaduse võtmisest, kerkivad üles alljärgnevad probleemid.

- Kas mingi vahistamine või kinnipidamine on õigustatud artikli 5(1) (f) alusel?
- Kas võimalikke immigrante on kriminaalmenetluse käigus hoitud eraldi kinnipeetud inimestest ja süüdimõistetutest?
- Kas on tagatud spetsiifilised majutusvajadused perekondade, naiste ja laste jaoks?
- Kas rahulolematute väljasaadetavate suhtes kasutatud jõud on mõõdukas ja proportsionaalne?
- Kui võimalikel immigrantidel on riigis perekond, siis kas nende õigusi perekonnaelule on silmas peetud ja austatud?
- Kui välja tuleb saata mittekodanike rühmasid, siis kas iga juhtumit on uuritud individuaalselt?
- Kas väljasaatmist ootavatele inimestele on tagatud protokollis 7 artiklis 1 nimetatud protseduurilised kaitseabinõud?

Psühhiaatriliste patsientide hooldamine

Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), õigus vabadusele (artikkel 5), era- ja perekonnaelu austamine (artikkel 8), individuaalavaldused (artikkel 34)

Lisaks ülal nimetatud üldistele probleemidele, mis tulenevad igasugusest vabaduse võtmisest, kerkivad üles alljärgnevad probleemid.

- Kas kinnipidamine on arstliku nõuandega nõuetekohaselt õigustatud?
- Kas on kasutatud mingit jõudu, et piirata patsienti, kelle puhul on kasutatud meditsiinilisi sunniabinõusid, ja kas see on proportsioonis vajadusega?
- Kas patsiendil või tema perekonnal on piisavalt õigusi vaidlustada tema jätkuv kinnipidamine?
- Kas neid on nendest õigustest teavitatud?

Pealtkuulamine või salajane suhtluse jälgimine

Era- ja perekonnaelu, kodu ja sõnumite austamine (artikkel 8)

- Kas pealtkuulamine või jälgimine on seadusega õigustatud?
- Kas sellega taotletakse seaduslikku lubatud eesmärki, nt riigi julgeolek, kuriteo ennetamine?
- Kas selleks on tungiv sotsiaalne vajadus?
- Kas see on proportsioonis eesmärgiga ja mittediskrimineeriv?
- Kas sekkumise ulatus ja kestus on juriidiliselt lubatud?
- Kas tegelik pealtkuulamine või jälgimine vastab lubatud ulatusele ja kestusele?

Tegelemine perekondlike teemadega, nagu adopteerimine ja lapse hooldusele

võtmine

„Piinamise ja alandava kohtlemise keelamine (artikkel 3), era- ja perekonnaelu austamine (artikkel 8), õigus õiglasele kohtumenetlusele (artikkel 6), diskrimineerimise keelamine (artikkel 14)

- Kas sekkumine perekonnaellu vastab seadusele, lubatud eesmärgile (nt laste õigustele) ja on selle eesmärgiga proportsioonis?
- Kas lapse parimaid huvisid on nõuetekohaselt silmas peetud?
- Kas vanematele ja teistele huvitatud pooltele on antud täielikku ja õigeaegset teavet ning võimalus panustada lapse tulevikku puudutavatesse otsustesse, eriti kui need on pöördumatud või raskesti tagasi pööratavad?
- Kas vanematel ja teistel isikutel on õigus vaidlustada otsus sõltumatu ja erapooletu kohtu ees?
- Kas neid on teavitatud nende õigustest vaidlustada ja selle tegemise ajalistest piiridest?
- Kas lapsed on oma vanemate või hooldajate juures viibides sellises ohus, et see teeb vajalikuks nende hooldusele võtmise?

Kogunemiste või demonstratsioonide lubamine või selle järelevalve

Õigus elule (artikkel 2), piinamise keelamine (artikkel 3), usuvabadus (artikkel 9), sõnavabadus (artikkel 10), kogunemiste ja ühingute moodustamise vabadus (artikkel 11)

- Kas on rakendatud sõnavabaduse õiguse eeldust?
- Kas on õiguslik alus (nt avaliku korra tagamine, vägivalloht) keelduda loast kogunemiseks või demonstratsiooniks?
- Kas kolme nimetatud artikli mingitesse õigustesse sekkumine vastab seadusele ja lubatud eesmärgile ning on proportsionaalne?
- Kui kogunemisel on usuline eesmärk, siis kas on austatud artikli 9 õigusi?
- Kas on astunud vajalikud sammud demonstrantide kaitseks, kaasa arvatud juhul, kui planeeritud on samaaegsed, vastanduvad demonstratsioonid?

Planeerimistaotlustega tegelemine

Õigus õiglasele kohtumenetlusele (artikkel 6), era- ja perekonnaelu ning kodu austamine (artikkel 8), diskrimineerimise keelamine (artikkel 14), vara kaitse (protokoll nr 1 artikkel 1)

- Kas mingi sekkumine isiku õigusesse austada tema kodu vastab seadusele, on lubatud eesmärgiga (nt teiste õigused) ja proportsionaalne?
- Kas isikul, kelle varalisi või perekondlikke õigusi planeerimisotsus puudutab, on õigus see sõltumatus ja erapooletus kohtus vaidlustada?
- Kas isiku õigus rahulikult oma vara omada on mõjutatud?
- Kui nii, siis kas sekkumine rikkus õiglast tasakaalu üksikisiku ja üldiste

huvide vahel?

- Kui mõjutatud isik on haavatava grupi, nt mustlaste või liri rändrahva liige, siis kas teda koheldakse teistest erinevalt ja kui koheldakse, siis kas on olemas objektiivne ja mõistlik põhjendus teistsuguseks kohtlemiseks?

Selliste otsuste vastuvõtmine, mis mõjutavad isiku äritegevuse, kauplemise või ameti pidamise õigusi

Õigus õiglasele kohtumenetlusele (artikkel 6), vara kaitse (protokoll nr 1 artikkel 1)

- Kas otsuse tegemisel on seaduslik alus?
- Kas otsuse tegemiseks on olemas avalik huvi?
- Kas otsus kahjustab õiglast tasakaalu üksikisiku ja üldiste huvide vahel?
- Kas üksikisikul on õigus otsus sõltumatus ja erapooletus kohtus vaidlustada?

NOOLDIAGRAMM

Kas te puutute oma töös kokku mingi konventsioonis sätestatud õigusega?

JAH

EI

Kas on olemas ohver?

EI

Kontrollige uuesti – pidage meeles, et konventsiooni õigustel on lai rakendusala.

JAH

Kas konventsiooni õigusesse saab seaduslikult sekkuda?

EI

Teil võib olla tegemist rikkumisega.

JAH

Kas teie tegevus on seadusega vastavuses? EI Teil võib olla tegemist rikkumisega.

JAH

Kas teil on seaduslikult lubatud eesmärk? EI Teil võib olla tegemist rikkumisega.

JAH

Kas teie tegevus on vajalik demokraatlikus ühiskonnas (vastab pakilisele sotsiaalsele vajadusele ja on proportsionaalne)? EI Teil võib olla tegemist rikkumisega.

JAH

Teie tegevus võib vastata konventsioonile, kuid kontrollige uuesti.

NB! Kui kahtlete, küsige kõrgematelt ametnikelt juhtnööre ja võimaluse korral juriidilisi nõuandeid. Ülalolev diagramm sobib mitmete konventsiooni artiklite

puhul (eriti artiklid 8–11), kuid mitte kõigiga, sest mõned on absoluutsed, teised lubavad ainult spetsiifilisi erandeid. Vaadake üksikasju I osast.